Kamil Zajączkowski

MISJE CYWILNE I OPERACJE WOJSKOWE UNII EUROPEJSKIEJ

W PERSPEKTYWIE WYBRANYCH TEORII STOSUNKÓW MIĘDZYNARODOWYCH I INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ

MISJE CYWILNE I OPERACJE WOJSKOWE UNII EUROPEJSKIEJ

W PERSPEKTYWIE WYBRANYCH TEORII STOSUNKÓW MIĘDZYNARODOWYCH I INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ

RADA NAUKOWA WYDAWNICTWA

prof. dr hab. Stanisław Bieleń, prof. dr hab. Bogdan Góralczyk,
prof. dr hab. Marek Jabłonowski, prof. dr hab. Wojciech Jakubowski,
prof. dr hab. Adam Koseski, prof. dr hab. Jarosław Włodarczyk,
prof. dr hab. Konstanty A. Wojtaszczyk (przewodniczący),
prof. dr hab. Leszek Zasztowt, prof. dr hab. Arkadiusz Żukowski

Centrum Europejskie
Uniwersytetu Warszawskiego

KAMIL ZAJĄCZKOWSKI

MISJE CYWILNE I OPERACJE WOJSKOWE UNII EUROPEJSKIEJ

W PERSPEKTYWIE WYBRANYCH TEORII STOSUNKÓW MIĘDZYNARODOWYCH I INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ

Warszawa 2019

Recenzowana publikacja naukowa wydana przez
Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego
Al. Niepodległości 22, 02-653 Warszawa

Publikacja współfinansowana ze środków
Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego
oraz
Przedsiębiorstwa Handlowo-Usługowego
„DANPOL" Paweł Obidziński,
09-410 Płock, al. Jana Pawła II 74/111

Recenzenci
prof. dr hab. Arkadiusz Żukowski (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski)
dr Beata Górka-Winter (Uniwersytet Warszawski)

Projekt okładki
Barbara Kuropiejska-Przybyszewska

© Copyright by Kamil Zajączkowski
© Copyright by Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2019

ISBN 978-83-7545-954-8

Wszelkie prawa zastrzeżone. Każda reprodukcja lub adaptacja całości bądź części niniejszej publikacji, niezależnie od zastosowanej techniki reprodukcji (drukarskiej, fotograficznej, komputerowej i in.) wymaga pisemnej zgody Autora i Wydawcy.

Wydawca
Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR
www.aspra.pl; e-mail: oficyna@aspra.pl

Objętość 3 ark. wyd.

Spis treści

Wstęp 7

1. Misje cywilne i operacje wojskowe UE w ujęciu teorii realizmu 11
   1.1. Realizm: klasyczny, strukturalny (neorealizm), neoklasyczny . . . 11
   1.2. Realizm Catherine Gegout 17

2. Misje cywilne i operacje wojskowe UE w perspektywie teorii liberalnych 21
   2.1. Nowy liberalizm, liberalizm międzyrządowy i wizje Benjamina Pohla 21
   2.2. Teoria racjonalnego wyboru 27
   2.3. Teoria zarządzania (*governance*) i sieci polityki (*policy networks*) 29
   2.4. Liberalizm defensywny i ofensywny oraz koncepcja UE jako mocarstwa niewojskowego 32

3. Misje cywilne i operacje wojskowe UE w świetle konstruktywizmu . . 37
   3.1. Czynniki ideacyjne i socjalizacja na poziomie europejskim 37
   3.2. Kultura strategiczna 40
   3.3. Unia Europejska jako potęga normatywna i europeizacja zewnętrzna (podmiotów trzecich) 44

Zakończenie 49
Bibliografia 53
Indeks osób 61

Wstęp

Wojskowe i cywilne operacje oraz misje reagowania kryzysowego w ramach Europejskiej, a następnie Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony (WPBiO) prowadzone są od 2003 r. Do tej pory Unia Europejska zrealizowała (bądź realizuje) 35 takich misji i operacji, a niemal połowę (9 wojskowych i 8 cywilnych) z nich przeprowadzono w Afryce Subsaharyjskiej[1]. *Stanowią one najbardziej widoczny przejaw działalności UE w dziedzinie bezpieczeństwa międzynarodowego, zwłaszcza w państwach upadłych, i najbardziej namacalny przykład postępów w zakresie WPBiO, jak również podmiotowości UE w dziedzinie bezpieczeństwa*[2]. Są jednocześnie elementami całościowego i zintegrowanego podejścia UE do zewnętrznych konfliktów i sytuacji kryzysowych, które charakteryzuje łączenie działań politycznych, ekonomicznych i rozwojowych z wojskowymi. Zdaniem Ananda Menona *Unia jest jedyną organizacją międzynarodową, która aktywnie uczestniczy we wszystkich fazach stabilizacji pokonfliktowej*[3].

Problemem badawczym niniejszej publikacji jest jedno z kluczowych zagadnień dotyczących politycznych aspektów stosunków zewnętrznych UE, tj. realizacja przez Unię misji cywilnych i operacji wojskowych. Chodzi o ukazanie specyfiki i znaczenia tychże misji/operacji w sferze działań międzynarodowych UE, a także problemów i wyzwań związanych z ich przebiegiem.

W ramach WPBiO stworzono mechanizmy instytucjonalne i decyzyjne do prowadzenia misji cywilnych i operacji wojskowych. Zakres przedmiotowy i podmiotowy tych misji/operacji stale się rozszerza. Jednocześnie mają one ograniczone: skalę i zakres działania, liczbę żołnierzy i personelu

---

[1] Zob. szerzej: https://eeas.europa.eu/topics/military-and-civilian-missions-and-operations/ 430/military-and-civilian-missions-and-operations_en [dostęp: 23.01.2019].

[2] T. Tardy, *CSDP in action. What contribution to international security?*, „EUISS Chaillot paper" 2015, s. 17; A. Bassi, *Analysing EU normative action: the example of CSDP civilian missions*, https://www.sisp.it/docs/convegno2016/188_sisp2016_relazioni-internazionali.pdf, s. 3 [dostęp: 20.12.2018].

[3] A. Menon, *Empowering paradise? The ESDP at ten*, „International Affairs" 2009, vol. 85, nr 2, s. 228.

cywilnego biorących w nich udział, czas trwania oraz zasoby logistyczne i budżetowe. Dlatego część badaczy określa je mianem mało ambitnych lub wręcz nieambitnych oraz dalekich od *pełnego rozwiązywania problemów w terenie*[4]. Częstokroć wspomagają działania innych organizacji międzynarodowych, zwłaszcza ONZ, lub regionalnych (np. Unii Afrykańskiej).

Parafrazując słowa Luisa Simóna, należy stwierdzić, że realizowane przez UE misje i operacje są *najlepszym barometrem poziomu prokrastynacji, która nęka Wspólną Politykę Bezpieczeństwa i Obrony od samego początku*[5]. Symbolem swoistej słabości UE jest fakt nieuruchomienia przez nią dyżurujących Grup Bojowych, a *poszczególne państwa członkowskie, decydując się na udział w operacji, za każdym razem wystawiają określone zasoby wojskowe i tworzą niezależną strukturę zarządzania operacją*[6]. Taki stan rzeczy wynika przede wszystkim z braku woli państw członkowskich UE do ściślejszej integracji politycznej. Ponadto, jak zauważa Beata Przybylska-Maszner: *W procesie kształtowania WPBiO, a w szczególności jej komponentu obronnego, mamy do czynienia z wyraźną zmiennością dynamiki oddziaływań zachodzących wewnątrz Unii na linii państw członkowskich, a także na linii mechanizmu instytucjonalnego UE i państw członkowskich*[7].

Podstawowym celem monografii jest przedstawienie misji cywilnych i operacji wojskowych UE w świetle wybranych teorii stosunków międzynarodowych i integracji europejskiej, a następnie weryfikacja ich dokonań na tym tle. Tak ujęty temat badawczy nie znalazł dotychczas pełnego naświetlenia w literaturze przedmiotu. Większość autorów podejmowała się analizy opisowej (tak jak polscy badacze tej problematyki, m.in.: Ryszard Zięba, Andrzej Ciupiński, Stanisław Parzymies, Beata Przybylska-Maszner, Luiza Wojnicz, Joanna Starzyk-Sulejewska). Natomiast w literaturze angielskojęzycznej, która w dużej mierze była podstawą prowadzonych badań, autorzy (m.in.: Sten Rynning, Catherine Gegout, Benjamin Pohl, Friederike Richter, Christopher O. Meyer) skupiali się na pewnych tylko, wybranych przez siebie, teoretycznych aspektach misji i operacji UE. Z kolei liczne teoretyczne prace

[4] Ibidem, s. 230.

[5] L. Simón, *Zarządzanie kryzysowe nie jest receptą na dalsze cięcia: planowanie wojskowe i wspólna polityka bezpieczeństwa i obrony po Lizbonie*, [w:] *System planowania i dowodzenia misjami Unii Europejskiej. Struktura, problemy, możliwości reform*, red. M. Terlikowski, PISM, Warszawa 2011, s. 7.

[6] B. Przybylska-Maszner, *Operacje wojskowe Unii Europejskiej w Afryce – ambicje, możliwości, efekty*, [w:] *Operacje wojskowe Unii Europejskiej w Afryce*, red. B. Przybylska-Maszner, Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM, Poznań 2014, s. 11.

[7] B. Przybylska-Maszner, *Wstęp*, [w:] *Operacje*…, op. cit., s. 5.

Jacka Czaputowicza koncentrowały się na ogólnym wymiarze WPBiO, a nie na samych działaniach ekspedycyjnych UE. Brakuje kompleksowej monografii z tego zakresu. W związku z tym istnieje zapotrzebowanie na nowe objaśnienia z użyciem teoretycznych narzędzi. Niniejsza monografia odpowiada na następujące pytania: jak poszczególne teorie interpretują proces powstawania WPBiO i rozwoju w jej ramach misji cywilnych i operacji wojskowych; w jaki sposób wyjaśniają ich słabości i mankamenty; jakie przesłanki i czynniki według poszczególnych teorii determinują funkcjonowanie tych misji/operacji.

Aktywność UE w świecie ma określoną specyfikę. Stanowi wyzwanie dla badaczy (teoretyków) stosunków międzynarodowych i studiów europejskich. Niektórzy twierdzą, że badania nad WPBiO są *rozdrobnione pod względem poszukiwań teoretycznych*[8]. Brak systematycznych i umocowanych empirycznie analiz w tym zakresie. Inni zwracają uwagę, że w rozważaniach nad WPBiO występuje *notoryczny niedobór teorii*[9].

W obliczu różnorodności teorii stosunków międzynarodowych i integracji europejskiej dobór tej właściwej do wyjaśnienia zagadnień związanych z misjami i operacjami UE wymaga wielowymiarowej analizy przedmiotu badań. Przyjęcie zatem jednej teorii i pominięcie innych nie wydaje się dobrym rozwiązaniem. Ogranicza bowiem możliwości obiektywnego badania pod kątem ich użytecznych założeń. Kierując się *zasadą racjonalnego wyboru eksplanacyjnych walorów teorii funkcjonujących we współczesnych studiach międzynarodowych*[10], autor niniejszego opracowania wybrał kilka. Każda, na swój sposób, oddaje istotę i charakter misji cywilnych i operacji wojskowych UE.

Jacek Czaputowicz stwierdza nie bez racji, że *polityka zagraniczna UE to dzisiaj realpolitik*, *a nie idealpolitik*, *w której wartości moralne ustępują przed interesami*. I dodaje, że stosunki zewnętrzne UE *lepiej wyjaśnia-*

---

[8] C. Bickerton, B. Irondelle, A. Menon, *Security Co-operation Beyond the Nation--State: The EU's Common Security and Defence Policy*, „Journal for Common Market Studies" 2011, vol. 49, nr 1, s. 10.

[9] X. Kurowska, *Introduction: The Role of Theory in Research on Common Security and Defence Policy*, [w:] *Explaining the EU's Common Security and Defence Policy: Theory in Action*, red. X. Kurowska, F. Breuer, Palgrave-Macmillan, London 2012, s. 1; D. Fiott, *The Common Security and Defence Policy and IR Theory*, https://www.e-ir.info/2013/08/20/the-common-security-and-defence-policy-and-ir-theory/, s. 1 [dostęp: 20.12.2018].

[10] M. Wilczewski, *Polityka energetyczna Unii Europejskiej w ujęciu wybranych teorii europeistycznych*, [w:] *Teorie w studiach europejskich. W kierunku nowej agendy badawczej*, red. J. Ruszkowski, L. Wojnicz, Instytut Politologii i Europeistyki Uniwersytetu Szczecińskiego, Instytut Europeistyki Uniwersytetu Warszawskiego, Szczecin–Warszawa 2012, s. 249.

ją teorie realistyczne, które postrzegają stosunki międzynarodowe przez pryzmat państw narodowych i uwzględniają oddziaływanie potęgi[11]. Zgadzając się z tą tezą, należy odrzucić założenie, że tylko jedna teoria może w pełni opisać badany problem. Już Dariusz Milczarek wskazywał wielość i różnorodność teorii stosunków międzynarodowych i integracji europejskiej, a w efekcie szerokie spektrum możliwości ich zastosowania w badaniu aktywności międzynarodowej UE[12].

Teorie te traktowane są jako główne narzędzie badawcze i punkt wyjścia do rozważań zawartych w tej publikacji. Jej struktura oparta jest na kryterium doboru teorii jako narzędzia analizy. Autor niniejszego opracowania analizuje zatem operacje i misje WPBiO w ramach trzech głównych koncepcji teoretycznych. Przedstawia zastosowanie realizmu do wyjaśnienia zasad funkcjonowania misji i operacji UE, podkreślając zwłaszcza podejście klasyczne, strukturalne i neoklasyczne. Kwintesencją realistycznych badań w tym zakresie jest twórczość Catherine Gegout omawiana w niniejszej publikacji. Następnie autor charakteryzuje przydatność paradygmatu liberalnego w analizie WPBiO, a w jego ramach nowy liberalizm i liberalizm międzyrządowy (na przykładzie prac Benjamina Pohla), teorię racjonalnego wyboru, podejście *governance* i sieci polityki, liberalizm defensywny/ofensywny oraz koncepcję UE jako mocarstwa niewojskowego. Przedstawia również interpretację misji i operacji WPBiO w ujęciu konstruktywistycznym, opisuje takie zjawiska, jak: socjalizacja na poziomie europejskim, w tym tzw. brukselizacja, i towarzyszące jej czynniki ideacyjne; problematyka kultury strategicznej; europeizacja podmiotów trzecich oraz fenomen UE jako aktora normatywnego.

Reasumując, niniejsze opracowanie ma charakter przekrojowy. Jego istota poznawcza i twórczy walor polegają na tym, że nie ma ono formy jedynie streszczenia, referującego najważniejsze koncepcje i podejścia teoretyczne w nauce o stosunkach międzynarodowych i studiach europejskich. Publikacja ta to próba samodzielnej, autorskiej i krytycznej analizy teoretycznej i jej zastosowania do zagadnienia WPBiO (w wąskim znaczeniu) i stosunków zewnętrznych UE (w szerszym ujęciu).

---

[11] J. Czaputowicz, *Stosunki zewnętrzne Unii Europejskiej – wyjaśnienia liberalne i realistyczne*, [w:] *Bilans polskiego członkostwa w Unii Europejskiej*, red. M. Witkowska, WDiNP UW, Warszawa 2015, s. 93.

[12] D. Milczarek, *Pozycja i rola Unii Europejskiej w stosunkach międzynarodowych. Wybrane aspekty teoretyczne*, Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2003.

1. Misje cywilne i operacje wojskowe UE w ujęciu teorii realizmu

1.1. Realizm: klasyczny, strukturalny (neorealizm), neoklasyczny

W ujęciu realistycznym polityka bezpieczeństwa i obrony należy wyłącznie do kompetencji państw członkowskich UE. Jest *bastionem suwerenności państwa*[13] i *dziedziną polityczną najwyższej wagi*[14]. Tym samym Unia nie jest aktorem autonomicznym w zakresie bezpieczeństwa i obrony, lecz jedynie miejscem ścierania się interesów poszczególnych państw.

Realiści klasyczni twierdzą, że powstanie Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony było wynikiem oddziaływania zmieniających się relacji sił[15]. Oceniają WPBiO jako projekt ważny, ale kruchy (*power project but a fragile one*). Ma on na celu raczej obronę (słabnącej pozycji) państwa narodowego niż projekcję potęgi Europy w świecie[16].

---

[13] J. Czaputowicz, *Teoretyczne wyjaśnienia Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations" 2013, t. 48, nr 2, s. 10.

[14] A. Rosiński, *Wielowymiarowość europejskiego bezpieczeństwa i obrony – założenia teoretyczne*, [w:] *Studia Europejskie. Wyzwania interdyscyplinarności*, red. J. Czaputowicz, WDiNP UW, Warszawa 2014, s. 251.

[15] J. Czaputowicz, *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Współczesne koncepcje*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 131; S. Rynning, *Realism and the Common Security and Defence Policy*, „Journal of Common Market Studies" 2011, vol. 49, nr 1, s. 24.

[16] *WPBiO odzwierciedla erozję władzy politycznej w Europie i jako taka jest środkiem zaradczym, by poradzić sobie z wewnętrzną słabością, a nie zewnętrznymi wyzwaniami.* S. Rynning, *Realism...*, op. cit., s. 25.

Daniel Fiott wyróżnia dwie cechy realizmu klasycznego w badaniach nad WPBiO. Po pierwsze, pozwala na „otwarte i dynamiczne" postrzeganie WPBiO, co jest o tyle ważne, że *w końcu kształtowanie polityki to niekończący się historyczny proces*[17]. Po drugie, docenia znaczenie idei i instytucji w rozwoju WPBiO, *zwłaszcza że odnoszą się do władzy, a jednocześnie* [koncepcja ta – K.Z.] *powstrzymuje od uczestniczenia we wrzawie wokół debaty nad WPBiO*[18].

Z kolei Sten Rynning zwraca uwagę, że realizm klasyczny, w odróżnieniu od realizmu strukturalnego, nie wyodrębnia czynników materialnych (potęgi) i czynników subiektywnych (motywów). Integruje je, gdyż zdaniem przedstawicieli tego nurtu rozłożenie (dystrybucja) potęgi może być zrozumiałe tylko wtedy, gdy odnosić się będzie do jej celów[19].

Realiści strukturalni powołanie WPBiO wyjaśniają zmianą struktury międzynarodowej po zakończeniu zimnej wojny[20]. Ze względu na poziom analizy (system międzynarodowy lub UE) i stosowaną przez państwa strategię w nurcie tym wyróżnia się trzy opcje dotyczące funkcjonowania WPBiO.

Pierwsza to tzw. miękkie równoważenie (*soft-balancing*) – Europejczycy nie przeciwstawiają się otwarcie dominacji amerykańskiej. Czynią to jednak, zauważa Barry R. Posen, *po cichu i ostrożnie* (*quietly and cautiously*)[21], środkami dyplomatycznymi lub w ramach instytucji międzynarodowych (pod względem militarnym są bowiem zbyt słabi). W ten sposób UE i jej najsilniejsze państwa dążą do podważenia amerykańskiego unilateralizmu i wzmocnienia swojej pozycji w stosunkach międzynarodowych. Pozwala to także Unii uzyskać większą samodzielność w zakresie działań militarnych lub zarządzania kryzysowego, m.in. prowadzenia operacji wojskowych i misji cywilnych (w najbliższym sąsiedztwie lub tam, gdzie USA nie będą zainteresowane prowadzeniem takich operacji)[22].

---

[17] D. Fiott, *The Common*..., op. cit., s. 4.

[18] Ibidem, s. 4.

[19] S. Rynning, *Realism*..., op. cit., s. 37.

[20] Por.: K.N. Waltz, *Structural Realism after the Cold War*, „International Security" 2000, vol. 25, nr 1, s. 5–41; A. Hyde-Price, *Neorealism: A Structural Approach to CSDP*, [w:] *Explaining*…, op. cit., s. 18–22.

[21] B.R. Posen, *European Union Security and Defence Policy: Response to Unipolarity?*, „Security Studies" 2006, vol. 15, nr 2, s. 153; B.R. Posen, *ESDP and the Structure of World Power*, „The International Spectator" 2004, vol. 39, nr 1, s. 17.

[22] S. Rynning, *Realism*..., op. cit., s. 26; R.A. Pape, *Soft Balancing Against the United States*, „International Security" 2005, vol. 30, nr 1, s. 10, 17.

Opcja druga zakłada „przyłączenie się" (*bandwagoning*) Europejczyków do Amerykanów[23]. Opiera się na założeniu realistów defensywnych, że WPBiO nie powstała ani w reakcji na zagrożenie, ani jako wynik równoważenia hegemona (potęgi zewnętrznej) – USA (polityka tego państwa nie wywołuje bowiem u Europejczyków obaw). Jest rezultatem nowego podziału zadań w stosunkach transatlantyckich po zimnej wojnie[24]. Zdaniem realistów defensywnych należy postrzegać WPBiO na dwa sposoby. Po pierwsze, jako wyraz wzięcia większej odpowiedzialności przez Europejczyków za sprawy bezpieczeństwa, czego dowodem są operacje i misje WPBiO prowadzone bez wsparcia Stanów Zjednoczonych i – szerzej – NATO. Po drugie, jako element wzmacniania relacji transatlantyckich (*współpracując ze sobą w ramach WPBiO, państwa europejskie maksymalizują swoją potęgę i wpływy, stając się zarazem lepszym partnerem dla USA*[25] i NATO).

Trzecia opcja jest reprezentowana przez realistów ofensywnych, którzy dostrzegają w powołaniu WPBiO próbę równoważenia siły różnych państw w UE. Ich zdaniem Europejczycy muszą stawić czoła problemowi niemieckiej hegemonii w Europie[26]. Dlatego Francja i Wielka Brytania zainicjowały powstanie Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony. Jednocześnie przez jej rozwój i związanie Niemiec instytucjami bezpieczeństwa Unii Europejskiej państwa członkowskie dążą do uniknięcia tzw. dylematu bezpieczeństwa[27]. Innym celem jest zwiększenie zdolności operacyjnych Europy w misjach zagranicznych i z jednej strony zmniejszenie uzależnienia się od Stanów Zjednoczonych w tym zakresie, z drugiej zaś wzmocnienie pozycji Francji (gdyż to ona w największym stopniu uczestniczy w tych misjach/operacjach) względem Niemiec.

Realizm neoklasyczny poza zmienną niezależną – strukturą systemu międzynarodowego, wprowadza do rozważań zmienne pośredniczące na poziomie państwa[28]. Na arenie międzynarodowej państwa działają zgodnie

---

[23] A. Locatelli, *Bandwagoning, Not Balancing: Why Europe Confounds Realism*, „Contemporary Security Policy" 2012, vol. 33, nr 2, s. 264–288.

[24] S. Rynning, *Realism...*, op. cit., s. 26–27.

[25] J. Czaputowicz, *Teoretyczne*…, op. cit., s. 13.

[26] S. Rynning, *Realism...*, op. cit., s. 27; J. Mearsheimer, *The Future of the American Pacifier*, „Foreign Affairs" 2001, vol. 80, nr 5, s. 46–61.

[27] S. Jones, *The European Union and the Security Dilemma*, „Security Studies" 2003, vol. 12, nr 3, s. 114–156.

[28] *Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy*, red. S.E. Lobell, N.M. Ripsman, J.W. Taliaferro, Cambridge University Press, Cambridge 2009; T. Dyson, *Neoclassical Realism and Defense Reform in Post-Cold War Europe*, Palgrave, London 2010.

z wewnętrznie kształtowanymi preferencjami (motywami)[29], które określają sposób i efektywność reakcji na sygnały z systemu międzynarodowego. Realiści neoklasyczni przyjmują, że czynnikiem sprawczym WPBiO jest zmiana rozkładu sił w systemie międzynarodowym, natomiast zmienną pośredniczącą, która wpływa na tę politykę, jest społeczeństwo europejskie – jego pragnienia i ambicje w tym zakresie, a także zaangażowanie przywódców głównych państw członkowskich UE[30]. Marcin Kaczmarski podkreśla, że chociaż podejście neoklasyczne koncentruje się na kwestiach „wielkiej strategii" (*grand strategy*), *pozwala ono także na analizę wpływu polityki wewnętrznej na zachowanie państwa wiążące się z kwestiami potęgi i bezpieczeństwa, takimi jak interwencje podejmowane przez mocarstwa*[31]. Inni jeszcze badacze nawiązują do tez Fareeda Zakarii, który stwierdził, że *kiedy państwo zwiększa swoje zasoby materialne, decyduje się na zmianę swojej polityki zagranicznej*[32]. Powstanie WPBiO i jej rozwój stanowi więc *polityczno-instytucjonalną odpowiedź na wzrost ekonomicznej potęgi UE*[33].

Wartość eksplanacyjna realizmu w analizie WPBiO oraz (w węższym stopniu) misji i operacji UE polega na tym, że paradygmat ten wyjaśnia *niechęć państw do przekazywania suwerenności organizacjom międzynarodowym*[34]. S. Rynning pisze z kolei: *Realizm może wyjaśnić zarówno to, czemu UE ze swoją Wspólną Polityką Bezpieczeństwa i Obrony jest wciągana w politykę siły, jak i to, czemu nie udaje jej się tej siły okazać*[35].

Wspólna Polityka Bezpieczeństwa i Obrony dla realistów nie oznacza przekształcenia UE w podmiot w dziedzinie bezpieczeństwa międzyna-

---

[29] W ten sposób realizm neoklasyczny odchodzi od poważnego ograniczenia neorealizmu, jakim był stały charakter preferencji państw. G. Rose, *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, „World Politics" 1998, vol. 51, nr 1, s. 144–172.

[30] J. Czaputowicz, *Mapa współczesnego realizmu: realizm klasyczny, neorealizm, realizm neoklasyczny*, [w:] *Teoria realizmu w nauce o stosunkach międzynarodowych. Założenia i zastosowania badawcze*, red. E. Haliżak, J. Czaputowicz, Wydawnictwo Rambler, Warszawa 2014, s. 33.

[31] M. Kaczmarski, *Realizm neoklasyczny*, [w:] *Teorie i podejścia badawcze w nauce o stosunkach międzynarodowych*, red. R. Zięba, S. Bieleń, J. Zając, WDiNP UW, Warszawa 2015, s. 14.

[32] M. Kozub-Karkut, *Realizm neoklasyczny – główne założenia i możliwości*, [w:] *Teoria realizmu*…, op. cit., s. 48; F. Zakaria, *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role*, Princeton University Press, Princeton 1999.

[33] S. Rynning, *Realism...*, op. cit., s. 36.

[34] T. Haesebrouck, *Explaining the Pattern of CSDP-Operations: Towards a Theoretical Synthesis*, „Romanian Journal of European Affairs" 2015, vol. 15, nr 2, s. 5.

[35] S. Rynning, *Realism...*, op. cit., s. 23.

rodowego (*security actor*). Należy ją opisać w kategoriach potęgi i jako reakcję państw Europy na zmiany w rozkładzie sił w systemie międzynarodowym. Zgoda państw europejskich dotycząca budowania WPBiO jest dowodem, że klasyczne poglądy realistów nie sprawdziły się. Jednocześnie S. Rynning opierając się na pierwotnych założeniach Stanleya Hoffmana, przestrzega przed zbytnim optymizmem odnośnie do politycznej integracji UE w sferze WPBiO[36].

Realiści, opisując WPBiO oraz realizowane w jej ramach misje i operacje, podkreślają *naturalnie silną pozycję państwa*[37]. Wyróżniają trzy główne założenia w tym zakresie.

Po pierwsze, WPBiO jest kontrolowana przez największe w UE państwa: Francję, Niemcy i do 2019 r. (do jesieni) Wielką Brytanię. D. Fiott wskazuje, że *na WPBiO ciąży ogromna nierównowaga sił na rzecz państw takich jak Wielka Brytania, Francja i Niemcy. W WPBiO nie chodzi o równość – pod względem zdolności i kierunku strategicznego jest zależna od dwóch czy trzech największych potęg militarnych*[38]. Państwa najsilniejsze zgodzą się ponosić koszty współpracy w ramach WPBiO tak długo, jak długo będzie ona służyć wzmocnieniu ich wpływów (zgodnie z poglądami realistów neoklasycznych). WPBiO będzie się więc rozwijać tylko wtedy, gdy pozostanie zgodna z interesami tych państw. Pierwsza operacja wojskowa UE poza Europą w ramach WPBiO odbyła się z inicjatywy Francji (jak większość misji do Afryki), leżała bowiem w strategicznym interesie Paryża. Zwiększenie zaangażowania Niemiec w misje i operacje UE, zwłaszcza od 2015 r., jest zaś związane z kryzysem migracyjnym, nasileniem się aktów terrorystycznych w tym państwie oraz z chęcią wzmocnienia przez Berlin swojej pozycji na arenie międzynarodowej. Ponadto stanowi jeden z pretekstów reformowania armii niemieckiej (podobnie wcześniej uczyniła Szwecja, wykorzystując udział swoich żołnierzy w Grupach Bojowych UE do przeprowadzenia strukturalnych reform w wojsku). Przyjęte natomiast przez UE w 2017 r. trzy inicjatywy reformujące WPBiO są przede wszystkim w interesie Niemiec i Francji. Służą również wzmoc-

---

[36] J.M. Howorth, A. Menon, *Still Not Pushing Back: Why the European Union Is Not Balancing the United States*, „Journal of Conflict Resolution" 2009, vol. 53, nr 5, s. 738.

[37] A. Rosiński, *Wielowymiarowość*…, op. cit., s. 252.

[38] D. Fiott, *The Common*..., op. cit., s. 3–4; analiza dla „Nowej Konfederacji", luty 2019: T.G. Grosse, *Dokąd zmierza polityka obronna UE? Analiza geoekonomiczna*, https://nowakonfederacja.pl/wp-content/uploads/2019/03/Dok%C4%85d-zmierza-polityka-obronna-UE-Grosse-21.02.pdf [dostęp: 10.03.2019].

nieniu integracji europejskiej w kontekście brexitu i prezydentury Donalda Trumpa. Inicjatywy te dotyczą odpowiednio: ustanowienia Komórki Planowania i Prowadzenia Operacji Wojskowych (*Military Planning and Conduct Capability* – MPCC) w ramach Sztabu Wojskowego UE[39], utworzenia finansowanego z budżetu UE Europejskiego Funduszu Obronnego (*European Defence Fund*) i aktywowania w grudniu 2017 r. mechanizmu stałej współpracy strukturalnej (tzw. PESCO)[40].

Po drugie, jak już wspomniano, kwestią kluczową dla realistów jest wyłączna kompetencja państw w zakresie polityki bezpieczeństwa, obrony i polityki zagranicznej. Adrian Hyde-Price twierdzi, że poszczególne państwa członkowskie UE *będą zazdrośnie strzec swoich suwerennych praw do realizowania własnych priorytetów polityki zagranicznej i bezpieczeństwa*[41]. To z kolei powoduje, że WPBiO pozostanie wciąż „mocno" (*firmly*) międzyrządowa[42].

Po trzecie, wspomniana wcześniej międzyrządowość WPBiO determinuje jej mechanizm decyzyjny. Każda decyzja dotycząca podjęcia przez UE misji oraz operacji w ramach WPBiO wymaga jednomyślnej zgody państw członkowskich. Owa zgoda nie jest jednak równoznaczna z udziałem w misji/operacji UE, a także nie oznacza konieczności wniesienia wkładu osobowego i finansowego w organizację misji/operacji (zwłaszcza w przypadku operacji wojskowych, które nie są finansowane z budżetu UE, jak misje cywilne, lecz z budżetów państw członkowskich). Realistyczne pojmowanie WPBiO implikuje *niechęć państw do powierzania spraw o wysokim statucie politycznym instytucjom ponadnarodowym (wspólnotowym)*, a to z kolei wyjaśnia *brak mechanizmów wymuszających udział państw członkowskich UE w operacjach/misjach* lub, jak w przypadku operacji wojskowych, służących do egzekwowania wkładów finan-

[39] MPCC będzie dowodzić unijnymi misjami wojskowymi nieposiadającymi mandatu wykonawczego (*non-executive military missions*), tj. wojskowymi misjami szkoleniowymi. Będzie zatem miała taką funkcję, jak istniejąca już od 2007 r. Komórka Planowania i Prowadzenia Misji Cywilnych (*Civilian Planing and Conduct Capability* – CPCC).

[40] Instrument ten wprowadzono do *acquis communautaire* w Traktacie Lizbońskim, ale do tej pory nie był wykorzystany. PESCO ma umożliwiać chętnym państwom członkowskim, po spełnieniu określonych warunków, pogłębioną współpracę w zakresie WPBiO.

[41] A. Hyde-Price, *Normative' power Europe: a realist critique*, „Journal of European Public Policy" 2006, vol. 13, nr 2, s. 217–234; T. Haesebrouck, *Explaining*…, op. cit., s. 15.

[42] T. Haesebrouck, *Explaining*…, op. cit., s. 15.

sowych[43]. Wszystko to nie sprzyja większemu zaangażowaniu poszczególnych państw w operacje wojskowe UE (i misje cywilne).

Reasumując, struktura prawno-instytucjonalna i charakter WPBiO *koresponduje z oczekiwaniami realistów*[44]. Zdaniem D. Fiotta, *chociaż idee, normy i struktura instytucjonalna UE odgrywają rolę w rozwoju WPBiO, są skierowane przeciwko instytucji państwa*[45], a to państwo jest kluczowym podmiotem w kształtowaniu WPBiO.

1.2. Realizm Catherine Gegout

Catherine Gegout w swoich badaniach koncentruje się na operacjach wojskowych (w mniejszym stopniu na misjach cywilnych) Unii Europejskiej w Afryce. W ich analizowaniu stosuje paradygmat realistyczny i próbuje budować autorskie teorie. W książce *European Foreign and Security Policy: States, Power, Institutions, and American Hegemony* proponuje teorię „ograniczonej międzyrządowości" (*constrained intergovernmentalism*), która łączy pewne aspekty międzyrządowości, realizmu i instytucjonalizmu w celu dokonania bardziej kompleksowego opisu WPBiO[46]. W publikacji *Why Europe intervenes in Africa: Security, prestige, and the legacy of colonialism* przedstawia natomiast teorię europejskiej interwencji militarnej (*theory of European military intervention*), opartą na różnych nurtach realizmu, uzupełnioną o pewne odniesienia do konstruktywizmu i postkolonializmu[47]. W największym jednak stopniu badaczka odwołuje się do realizmu neoklasycznego[48]. Powtarza, zgodnie z tym nurtem, że państwa dążą do maksymalnej realizacji swych interesów i umocnienia wpływów. Wykorzystują sojusze do poprawy swojej pozycji w systemie międzynarodowym. Jednocześnie na ich politykę zagraniczną oddziałują uwarunkowania wewnętrzne. Ponadto C. Gegout uwzględnia w swoich

[43] Ibidem, s. 16.

[44] Ibidem, s. 16.

[45] D. Fiott, *The Common*..., op. cit., s. 4.

[46] C. Gegout, *European Foreign and Security Policy: States, Power, Institutions, and American Hegemony*, University of Toronto Press, Toronto 2010.

[47] C. Gegout, *Why Europe intervenes in Africa: Security, prestige, and the legacy of colonialism*, C. Hurst & Co., London 2017.

[48] C. Gegout, *Causes and Consequences of the EU's Military Intervention in the Democratic Republic of Congo: A Realist Explanation*, „European Foreign Affairs Review" 2005, vol. 10, nr 3, s. 427–443.

rozważaniach tezy zawarte w pracy Barry'ego R. Posena i Andrew L. Rossa, którzy podzieli realistów na minimalistów i maksymalistów, w zależności od ich podejścia do amerykańskich interwencji militarnych[49]. Dla minimalistów Stany Zjednoczone nie powinny interweniować w przypadku żadnego konfliktu w Trzecim Świecie. Maksymaliści, choć uważają, że nie ma racjonalnego powodu przeprowadzania humanitarnych operacji wojskowych, wskazują, iż pewne operacje (np. w Bośni i Hercegowinie) są okazją do zademonstrowania i wzmocnienia swojej potęgi oraz przywództwa. C. Gegout nawiązuje również do artykułu Roberta J. Arta, który stwierdził, że państwa mogą podjąć się interwencji militarnej w państwie trzecim, pod warunkiem że ma małą powierzchnię oraz liczbę mieszkańców i jest słabe pod względem militarnym. Interwencja spotkałaby się z pozytywnym odbiorem mieszkańców tego kraju, szacowany bilans ofiar (zwłaszcza po stronie interweniujących) byłby stosunkowo niski, a prawdopodobieństwo sukcesu interwencji wysokie[50].

Na podstawie wymienionych założeń teoretycznych C. Gegout przedstawia kilka tez. Głównym inicjatorem operacji wojskowych i misji cywilnych w Afryce są państwa najsilniejsze w UE, na czele z Francją. To one decydują o podjęciu misji, określają zakres i cel mandatu, a także wnoszą największy wkład osobowy i finansowy (w przypadku operacji wojskowych). Inne państwa członkowskie biorą w misji/operacji udział tylko wtedy, gdy odbywa się z inicjatywy i przy znacznym udziale największych z nich. Niepodejmowanie interwencji nie oznacza braku zdolności operacyjnych UE, lecz wynika z nieosiągnięcia przez państwa członkowskie porozumienia w tym względzie, zwłaszcza przez te najsilniejsze. Przykładem jest brak interwencji UE w 2004 r. w Sudanie, w Darfurze (sprzeciw Francji[51]) i w 2008 r. w Demokratycznej Republice Konga (sprzeciw Wielkiej Brytanii i Niemiec, mimo oficjalnej prośby ONZ i wstępnego poparcia operacji UE przez Belgię)[52].

---

[49] B.R. Posen, A.L. Ross, *Competing Vision s for US Grand Strategy*, „International Security" 1997, vol. 21, nr 3, s. 5–53.

[50] R.J. Art, *A Defensible Defense*, „International Security" 1991, vol. 15, nr 4, s. 43.

[51] Francja sprzeciwiła się wysłaniu misji UE do Darfuru, gdyż obawiała się, że taka decyzja mogłaby popsuć jej dobre relacje z państwami arabskimi, istniejące od czasu sprzeciwu Paryża wobec interwencji amerykańskiej w Iraku wiosną 2003 r. Francja przeciwna była także działaniom NATO w Darfurze. Ewentualne zaangażowanie Sojuszu mogłoby bowiem rozszerzyć natowską strefę na tradycyjne obszary wpływów Francji.

[52] C. Gegout, *EU Conflict Management in Africa: The Limits of an International Actor*, „Ethnopolitics" 2009, vol. 8, nr 3–4, s. 403, 409–410.

Głównym celem operacji wojskowych i misji cywilnych UE w Afryce jest wzmocnienie prestiżu najsilniejszych państw UE, realizacja interesów geostrategicznych (m.in. wzmocnienie bezpieczeństwa w regionie) i zyski ze współpracy ekonomicznej. Zakończona sukcesem (bez strat ludzkich i stosunkowo niewielkim kosztem finansowym) misja/operacja wzmacnia pozycję UE jako całości, a także państw biorących w niej udział zarówno na arenie międzynarodowej, jak i wewnętrznej[53]. C. Gegout zaznacza: *podjęcie przez UE decyzji o interwencji nie jest reakcją na sytuację kryzysową w Afryce, ale wynika z chęci promowania własnego wizerunku*[54]. Ponadto UE interweniuje wyłącznie na obszarach strategicznie i ekonomicznie dla niej ważnych[55].

Francuska badaczka stwierdza: *UE nigdy nie interweniowała wyłącznie z powodów humanitarnych*[56], *przesłanki moralne są niewystarczające, by skłonić UE do podjęcia interwencji*[57]. Wyjątkowo trafnie poglądy Gegout w tym zakresie opisuje Benedikt Erforth, jeden z recenzentów jej najnowszej książki (*Why Europe intervenes in Africa: Security, prestige, and the legacy of colonialism*): *Działania humanitarne są niczym więcej niż przypis w historii europejskiego interwencjonizmu*[58]. Dodaje, że *Europa i jej państwa członkowskie są w znacznie mniejszym stopniu potęgą normatywną niż same twierdzą*[59].

Operacje i misje unijne w Afryce służą zdaniem C. Gegout do przedstawienia UE jako niezależnego aktora w dziedzinie bezpieczeństwa, szczególnie względem Stanów Zjednoczonych. Operacja wojskowa *Artemis* w Demokratycznej Republice Konga w 2003 r. była okazją do zamanifestowania jedności UE w kontekście rozbieżnych stanowisk partnerów transatlantyckich (również w ramach UE) dotyczących interwencji w Iraku na wiosnę tegoż roku[60]. Nawiązując do poglądów realistów strukturalnych: misje i operacje UE mają na celu niejako równoważenie USA „miękkimi”

---

[53] H. Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, McGraw-Hill, New York 1993, s. 87; C. Gegout, *EU Conflict*…, op. cit., s. 407.

[54] C. Gegout, *Causes*…, op. cit., s. 443.

[55] Ibidem, s. 429.

[56] C. Gegout, *Why*…, op. cit., s. 244; C. Gegout, *Causes*…, op. cit., s. 442.

[57] C. Gegout, *EU Conflict*..., op. cit., s. 412.

[58] Recenzja książki: B. Erforth, *Book Reviews. C. Gegout, Why Europe intervenes in Africa: Security, prestige, and the legacy of colonialism*, „European Review of International Studies” 2018, vol. 5, nr 1, s.109.

[59] Ibidem, s. 108.

[60] C. Gegout, *EU Conflict*…, op. cit., s. 408, 411; C. Gegout, *Causes*…, op. cit., s. 429.

sposobami. Jednocześnie wzrost potęgi i wpływów UE w Afryce powoduje, że staje się ona bardziej wiarygodnym i silniejszym partnerem dla USA[61].

Operacje i misje WPBiO są również przejawem klasycznej rywalizacji o wpływy i okazją zamanifestowania siły UE w regionie. To ważne w kontekście aktywności innych mocarstw na kontynencie afrykańskim (np. ChRL, Indii)[62].

Biorąc udział w operacjach i misjach UE w Afryce, państwa najsilniejsze chcą być postrzegane w środowisku międzynarodowym jako „aktorzy etyczni (moralni)". Wykorzystują także instrumenty WPBiO do dzielenia z innymi państwami kosztów akcji i odpowiedzialności za jej prowadzenie[63]. Operacje i misje WPBiO dają również szerszą (unijną) legitymację do działania. Pozwalają państwom uniknąć oskarżeń o neokolonializm, co mogłoby się zdarzyć, gdyby podjęły działania militarne samodzielnie, nie pod flagą UE. W praktyce zaangażowanie UE kształtowane jest w dużej mierze przez wcześniejsze wzorce stosunków między byłymi mocarstwami kolonialnymi a byłymi koloniami[64].

Reasumując, C. Gegout twierdzi, że operacje wojskowe (i misje cywilne) UE podejmowane są po dokładnym oszacowaniu rozkładu kosztów i korzyści na trzech płaszczyznach: prestiżu, bezpieczeństwa i ekonomii. Unia interweniuje, kiedy: jest to w interesie jej największych państw członkowskich, ryzyko strat finansowych i ludzkich jest ograniczone do minimum, akcja odbywa się na podstawie rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ i z przychylnością społeczności międzynarodowej, przede wszystkim Stanów Zjednoczonych. Wszystko to sprawia, że interwencje UE, również w Afryce, są nieliczne i mają ograniczony zakres oraz czas trwania[65].

---

[61] C.Gegout, *EU Conflict*…, op. cit., s. 408–409.

[62] K. Zajączkowski, *Stosunki wybranych państw Azji z Afryką. Studium porównawcze*, [w:] *Region Azji i Pacyfiku w latach 1985–2015. Ciągłość i zmiana w regionalnym systemie międzynarodowym*, red. A. Jarczewska, J. Zajączkowski, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2016, s. 593–627.

[63] C. Gegouht zauważa, że wszystkie unijne misje wojskowe były dotychczas *multilateralne, po to, by rozproszyć odpowiedzialność*. C. Gegout, *EU Conflict*…, op. cit., s. 408.

[64] C.S. Chivvis, *Preserving hope in the Democratic Republic of the Congo*, „Survival" 2007, vol. 49, nr 2, s. 21–41.

[65] C. Gegout, *Causes*…, op. cit., s. 442–443; C. Gegout, *EU Conflict*…, op. cit., s. 412.

2. Misje cywilne i operacje wojskowe UE w perspektywie teorii liberalnych

2.1. Nowy liberalizm, liberalizm międzyrządowy i wizje Benjamina Pohla

Zapoczątkowany przez Andrew Moravcsika w latach 90. XX w. i rozwijany przez niego oraz innych badaczy w pierwszej połowie XXI w. nurt nowego liberalizmu podkreśla, że kluczowe dla postawy państwa w stosunkach międzynarodowych są relacje między rządem a społeczeństwem i preferencje obywateli. Nowy liberalizm sytuuje się jednocześnie wśród teorii racjonalistycznych. Jego przedstawiciele zakładają bowiem, że rządy kierują się przede wszystkim logiką konsekwencji (ich decyzje są efektem kalkulacji korzyści i kosztów oraz dążenia do maksymalizacji swoich interesów), a nie logiką stosowności (jak u konstruktywistów)[66].

Nurt nowego liberalizmu opiera się na czterech podstawowych założeniach. Po pierwsze, głównymi aktorami w stosunkach międzynarodowych są jednostki i grupy społeczne (prywatne). Dążą do realizacji swoich interesów, nie podejmują jednak zbędnego ryzyka (są aktorami racjonalnymi). Po drugie, państwo reprezentuje interesy społeczeństwa (poszczególnych jego grup) i na ich podstawie określa preferencje oraz działania państwa w sferze międzynarodowej. Po trzecie, na preferencje państwa nie wpływają bezpośrednio uwarunkowania zewnętrzne, nie są jednak całkowicie ignorowane[67]. Po czwarte, państwa dostosowują swoje preferencje do pre-

[66] B. Pohl, N. van Willigen, C.M.C. van Vonno, *Governmental Interest, New Liberalism and the CSDP*, [w:] *International Relations Theory and European Security. We thought we knew*, red. L. Cladi, A. Locatelli, Routledge, London–New York 2016, s. 65, 68.

[67] Ibidem, s. 78.

ferencji innych. Według A. Moravcsika interesy państwa są *ograniczone przez interesy innych państw, ze względu na występujące w stosunkach międzynarodowych współzależności*[68].

Opierając się na przytoczonych założeniach oraz na koncepcji „gry na dwóch poziomach" Roberta Putmana, można stwierdzić, że nowy liberalizm (w tym liberalizm międzyrządowy) działanie państwa w zakresie stosunków międzynarodowych wyjaśnia z jednej strony przez liberalną logikę powstawania preferencji, z drugiej przez realistyczny mechanizm negocjacji międzyrządowych. Zgodnie z tym nurtem, rozwój WPBiO i decyzje związane z realizacją misji cywilnych i operacji wojskowych należy rozpatrywać dwuetapowo. Etap pierwszy to określenie preferencji państwa odnośnie do bezpieczeństwa, m.in. europejskiego (WPBiO), na podstawie poglądów społeczeństwa oraz interesów jednostek i grup. Etap drugi obejmuje negocjacje między państwami członkowskimi dotyczące charakteru WPBiO lub misji/operacji. Nurt ten uznaje więc *zarówno znaczenie siły państwa, jak i wpływ polityki wewnętrznej i preferencje aktorów wewnątrzpaństwowych na politykę bezpieczeństwa państwa*[69] i – szerzej – Unii Europejskiej.

Jednym z badaczy, który podkreśla walory eksplanacyjne nowego liberalizmu w badaniach nad WPBiO, jest Benjamin Pohl. Jego zdaniem stosowanie tego podejścia jest tym bardziej uzasadnione, że *we współczesnej Europie niezadowolenie wewnątrz kraju stanowi większe zagrożenie dla rządu niż zagrożenia z zewnątrz*[70]. Decyzje poszczególnych rządów o udziale w misjach i operacjach WPBiO są odzwierciedleniem prób spełnienia oczekiwań wyborców[71]. Rządy formułują politykę zagraniczną *w pierwszej kolejności nie z myślą o zmianie międzynarodowego układu sił lub norm międzynarodowych, ale zgodnie z tym, czego oczekują ich społeczeństwa (choć to ostatnie może wpływać na to pierwsze)*[72]. Jest to zbieżne z nowym liberalizmem A. Moravcsika, który zakłada, że polityka zagraniczna rządów wynika z preferencji i żądań krajowych grup społecznych[73].

---

[68] R. Tenerowicz, *Nowy liberalizm*, [w:] *Teorie i podejścia*…, op. cit., s. 32.

[69] J. Czaputowicz, *Bezpieczeństwo*…, op. cit., s. 150.

[70] B. Pohl, *The Logic Underpinning EU Crisis Management Operations*, „European Security" 2013, vol. 22, nr 3, s. 308.

[71] B. Pohl, N. van Willigen, C.M.C. van Vonno, *Governmental*…, op. cit., s. 65; B. Pohl, *To What Ends? Governmental Interests and European Union (Non-) Intervention in Chad and the Democratic Republic of Congo*, „Cooperation and Conflict" 2014, vol. 49, nr 2, s. 192.

[72] B. Pohl, *The Logic*…, op. cit., s. 317.

[73] A. Moravcsik, *The New Liberalism*, [w:] *The Oxford Handbook of International Relations*, red. C. Reus-Smith, D. Snidal, Oxford University Press, Oxford 2008, s. 237;

Decyzje rządów odnośnie do uczestniczenia w misjach cywilnych i operacjach wojskowych UE należy rozpatrywać w kontekście:

1) *oczekiwanych (przez rząd) konsekwencji wyborczych* (*expected electoral consequences*), *ich stanowisko ma charakter taktyczny – robią to, co pomaga im przetrwać w środowisku krajowym*[74];
2) presji opinii publicznej na rządy, które „powinny coś zrobić", by zapobiec pojawiającym się w świecie kryzysom (nawet w odległych miejscach) i ograniczyć do minimum ich negatywny wpływ na bezpieczeństwo państw europejskich (związane np. z migracją bądź terroryzmem);
3) zgodności działań rządów z powszechnie uznawanym przez dane społeczeństwo systemem wartości i jego obroną także poza granicami własnych państw (by nie popełnić błędów rządów europejskich z okresu wojny w Bośni i Hercegowinie w latach 90. XX w.); rządy chcą pokazać (i tego oczekuje społeczeństwo), że potrafią wpływać na wydarzenia międzynarodowe zgodnie z krajowymi priorytetami;
4) ograniczenia do minimum kosztów udziału w misjach/operacjach WPBiO, w myśl zasady niepłacenia zbyt wysokiej ceny[75].

Wszystko to pozwala B. Pohlowi postawić tezę, że rządy w obliczu decyzji o wysłaniu lub niewysłaniu kontyngentu w ramach misji/operacji WPBiO *muszą swymi działaniami wyprzedzić podwójne zagrożenie wynikające z oskarżeń o bezcelową aktywność i podejmowanie nadmiernego ryzyka albo potulność i słabość*[76]. To właśnie presją wewnętrzną, której ulegają rządy, należy tłumaczyć fakt, że misje cywilne i operacje wojskowe UE są nakierowane na unikanie ryzyka, mają ograniczony czas i ogólnie są niezbyt ambitne.

Opinia publiczna chce, jak zaznacza B. Pohl, by władze koncentrowały się na działaniach związanych z „miękkim" (*soft*) bezpieczeństwem. Stąd preferencje rządów dla misji cywilnych lub operacji wojskowych WPBiO mających charakter niebojowy i szkoleniowy. Stanowiska poszczególnych państw członkowskich odnośnie do WPZiB i WPBiO są więc *skrojone według pre-*

A. Moravcsik, *Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics*, „International Organization" 1997, vol. 51, nr 4, s. 516–524.

[74] B. Pohl, *The Logic*…, op. cit., s. 318–319.

[75] Ibidem, s. 319; M.W. Doyle, *Liberalism and Foreign Policy*, [w:] *Foreign Policy. Theories, Actors, Cases*, red. S. Smith, A. Hadfield, T. Dunne, Oxford University Press, Oxford 2008, s. 61.

[76] B. Pohl, *The Logic*…, op. cit., s. 318.

ferencji i priorytetów grup społecznych i jednostek, by *sprawić, że krajowa opinia publiczna będzie się czuła dobrze i by unikać podejmowania (długotrwałego) ryzyka*[77].

B. Pohl swoje tezy obrazuje dwoma przykładami z 2008 r. – operacji wojskowej UE w Czadzie i Republice Środkowoafrykańskiej oraz nieudanej próby podjęcia operacji wojskowej w Demokratycznej Republice Konga. Wybór nie jest przypadkowy. Operacja EUFOR Tchad/RCA była jedną z największych w historii WPBiO[78]. Brak natomiast zgody UE na przeprowadzenie operacji w Demokratycznej Republiki Konga (mimo że wcześniej dwie się odbyły – w 2003 i w 2006 r.) uznawany jest za dowód strukturalnej słabości koncepcji zarządzania kryzysowego WPBiO, zwłaszcza jej wojskowego wymiaru.

Opierając się na założeniach nowego liberalizmu, B. Pohl analizuje stanowisko Francji (głównego inicjatora operacji w Czadzie) oraz wybranych państw członkowskich UE wobec konfliktów w Czadzie i DRK. Dla Francji operacja EUFOR Tchad/RCA była spełnieniem obietnic wyborczych z kampanii prezydenckiej w 2007 r. Pod wpływem opinii publicznej, mediów (pokazujących śmierć i cierpienie tysięcy ludzi, w tym dzieci), publicznych deklaracji gwiazd filmu i show-biznesu miesiąc przed pierwszą turą wyborów prezydenckich najważniejsi kandydaci do urzędu podpisali deklarację, że po zwycięstwie któregokolwiek z nich zobowiążą się do pomocy Darfurowi. W efekcie znacząco wzrosły oczekiwania społeczne wobec nowej administracji francuskiej do „zrobienia czegoś" w sprawie Darfuru. Ostatecznie interwencja UE miała miejsce w Czadzie i Republice Środkowoafrykańskiej. Operacja w Sudanie okazała się niemożliwa ze względu na sprzeciw tamtejszych władz.

Zgodnie z realistyczną interpretacją operacja w Czadzie miała dwa cele: utrzymanie francuskiej strefy wpływów (przez wsparcie dla urzędującego prezydenta Idrissa Déby'ego) i próbę zrównoważenia siły Stanów Zjednoczonych. B. Pohl wskazuje natomiast na uwarunkowania wewnątrzfrancuskie. Jego zdaniem operacja miała przede wszystkim utwierdzić społe-

[77] B. Pohl, *To What*…, op. cit., s. 194.

[78] W operacji wzięło udział 3700 żołnierzy z 23 państw członkowskich UE oraz z Albanii, Chorwacji i Rosji. Największe liczebnie kontyngenty to: francuski (1700 żołnierzy), polski (400), irlandzki (400), austriacki (170), hiszpański (90), belgijski (80).

czeństwo (m.in. elity polityczne) w przekonaniu, że mimo powrotu Francji do struktur wojskowych NATO, WPBiO wciąż będzie odgrywała istotną rolę w polityce zagranicznej Paryża[79].

Stanowisko pozostałych państw członkowskich wobec rozpoczęcia operacji EUFOR było ambiwalentne. Z jednej strony nie były pewne rzeczywistych intencji Francji. Obawiano się także zbyt wielu ofiar podczas interwencji UE. Z drugiej strony politycy i społeczeństwa Europy byli przekonani o konieczności udzielenia pomocy uchodźcom.

B. Pohl stwierdza, że odpowiedź na pytanie o przyczyny tak szerokiego udziału (nie tylko więc o przyzwolenie na operację) innych członków UE w operacji EUFOR *można znaleźć w powszechnej frustracji związanej z niezdolnością do pomocy mieszkańcom Darfuru*[80]. Ponadto część państw, m.in. Austria, Szwecja, Finlandia, Irlandia, przedstawiało tę operację (i szerzej WPBiO) jako jedno z działań wspomagających ONZ, a nie czynnik stymulujący rozwój politycznej integracji w UE. Taka argumentacja miała przekonać społeczeństwa do interwencji. Państwa te bowiem, choć tradycyjnie neutralne w stosunkach międzynarodowych, od lat angażują się w operacje pokojowe i stabilizacyjne ONZ[81]. Ponadto większość państw członkowskich swój udział w operacji motywowało względami humanitarnymi. Musiały być jednak *dostosowane do krajowych interesów politycznych*[82]. Wewnętrzne uwarunkowania polityczne odgrywały decydującą rolę również w podejmowaniu decyzji przez rządy tych państw UE, które zgodziły się na interwencje, ale nie brały w niej bezpośrednio udziału, tj. Wielkiej Brytanii i Niemiec.

B. Pohl stwierdza, że rozwój WPBiO determinowany jest przez fakt *dbania rządów państw UE o przetrwanie i sukces w wyborach*[83]. Misje cywilne i operacje wojskowe UE stanowią swoistą emanację tego stanu rzeczy. Są wypadkową sprzecznych oczekiwań społecznych – „zrobienia czegoś" przez władze w imię zasad i wartości, ale w ramach akceptowal-

---

[79] *Rząd francuski wykorzystał symboliczną wartość operacji WPBiO do wewnętrznych celów, by uspokoić elity francuskiej polityki zagranicznej, przesiąknięte gaullistowską kulturą i podejściem do polityki zagranicznej*. B. Pohl, *To What*…, op. cit., s. 202.

[80] Ibidem, s. 199.

[81] Przykładowo rząd irlandzki w przeddzień referendum w sprawie ratyfikacji Traktatu Lizbońskiego w czerwcu 2008 r., obawiając się jego odrzucenia, przedstawiał WPBiO jako *rozszerzenie cenionej w kraju tradycji neutralności i wspierania ONZ, a nie zerwanie z nią*. Ibidem, s. 200.

[82] Ibidem, s. 200

[83] Ibidem, s. 200.

nych wydatków. Zdaniem Pohla należy się więc spodziewać kontynuacji misji i operacji UE w dotychczasowej formule, tj. o ograniczonym zakresie i mandacie oraz ograniczonych celach.

Na wartość eksplanacyjną liberalizmu międzyrządowego (na podstawie którego A. Moravcsik sformułował założenia nowego liberalizmu) w badaniach nad WPBiO zwraca uwagę Friederike Richter[84]. Sekwencja trzech kolejnych etapów procesu integracji europejskiej według A. Moravcsika (kształtowanie się preferencji państw, obrona tych preferencji podczas negocjacji, zrzeczenie się części suwerenności na rzecz instytucji międzynarodowych) może posłużyć do przedstawienia etapów kształtowania się decyzji w ramach WPBiO. Pozwala, zdaniem F. Richtera, lepiej zrozumieć *elastyczność instytucjonalną UE w ramach współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony, np. celowo pozostawiony państwom członkowskim wybór, czy uczestniczyć w misjach i operacjach WPBiO, czy nie*[85].

Odwołując się do liberalizmu międzyrządowego, F. Richter zauważa, że nasilenie się współzależności po zakończeniu zimnej wojny wpływa pozytywnie na konwergencję preferencji państwowych dotyczących bezpieczeństwa europejskiego. Wyzwanie dla WPBiO stanowi natomiast fakt, że *jest w dużym stopniu zależna od wewnętrznej legitymacji politycznej*[86]. Po pierwsze, państwa członkowskie postrzegają współpracę w zakresie bezpieczeństwa i obrony na szczeblu UE przez pryzmat swoich narodowych strategii bezpieczeństwa (traktują WPBiO jak jej kapitał). Po drugie, biorą udział w misjach i operacjach UE tylko pod warunkiem, że służy to ich narodowym interesom[87]. F. Richter, podobnie jak B. Pohl, dość sceptycznie wyraża się o rozwoju WPBiO. Podkreśla, że trendy w tym zakresie są niepokojące[88]. Choć państwa członkowskie dysponują wszelkimi narzędziami potrzebnymi do skutecznego działania w ramach WPBiO, coraz mniej chętnie uczestniczą w misjach cywilnych i operacjach wojskowych UE. Przyczyną są uwarunkowania wewnętrzne i dominująca pozycja państw członkowskich w zakresie WPBiO.

---

[84] A. Moravcsik, F. Schimmelfennig, *Liberal Intergovernmentalism*, [w:] *European Integration Theory*, red. T. Diez, A. Wiener, Oxford University Press, Oxford 2009, s. 79; F. Richter, *The emergence and evolution of CSDP. A Liberal approach*, [w:] *International Relations*…, op. cit., s. 53.

[85] F. Richter, *The emergence*…, op.cit., s. 53

[86] Ibidem, s. 57.

[87] Ibidem, s. 57.

[88] Ibidem, s. 58.

2.2. Teoria racjonalnego wyboru

Instytucjonalizm racjonalnego wyboru jest jednym z nurtów nowego instytucjonalizmu (obok instytucjonalizmu historycznego i socjologicznego). Zakłada, podobnie jak liberalizm międzyrządowy, że instytucje unijne powstają, ponieważ przynoszą państwom je tworzącym korzyści ze współpracy, m.in. zmniejszenie kosztów transakcyjnych, dostarczanie informacji, mobilizowanie zasobów. Ponadto powoływane przez państwa instytucje przyczyniają się do rozwiązywania dylematów wspólnego działania, *które powstają, gdy kroki podjęte na rzecz osiągnięcia celów indywidualnych prowadzą do nieoptymalnych rezultatów dla całej grupy*[89].

Instytucjonaliści twierdzą, że ustanowione przez państwa organy i instytucje WPBiO oraz WPZiB (którym państwa jako mocodawcy przekazują kompetencje) dokonują wymiany informacji i opinii, która przyczynia się w ostateczności do *wykształcenia wspólnego* [w państwach UE – K.Z.] *rozumienia problemów bezpieczeństwa*[90]. To z kolei pozwala państwom UE podejmować działania w ramach WPBiO, np. organizować operacje wojskowe i misje cywilne. Rośnie rola UE jako ważnego aktora w zakresie bezpieczeństwa międzynarodowego. Jednocześnie organy i instytucje WPBiO legitymizują operacje i misje UE, prowadzą je bowiem formalnie nie państwa UE, lecz Unia jako organizacja międzynarodowa. Dlatego interwencje takie stają się bardziej akceptowalne. Katherina P. Coleman określa organy/instytucje WPBiO mianem „strażników" (*gatekeepers*) decydujących o celowości operacji i misji (zwłaszcza militarnych)[91].

Tim Haesebrouck wykorzystuje model racjonalnego wyboru do wykazania słabości misji i operacji UE. Twierdzi, że teoria ta pozwala ukazać *rozczarowującą prawidłowość dotyczącą takich misji/operacji*[92], i wskazuje dwa problemy, przed którymi stoją państwa, zanim rozpoczną misję/operację. Muszą po pierwsze uzgodnić cele i sposób ich osiągnięcia, po drugie ustalić podział kosztów przyszłych działań. Osiągnięcie kompromisu w obu tych kwestiach może nastręczać kłopotów. Państwa obawiają się

---

[89] J. Czaputowicz, *Teorie integracji europejskiej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2018, s. 141.

[90] J. Czaputowicz, *Bezpieczeństwo*…, op. cit., s. 150.

[91] A. Rosiński, *Wielowymiarowość*…, op. cit., s. 258; K.P. Coleman, *International Organizations and Peace Enforcement: The Politics of International Legitimacy*, Cambridge University Press, Cambridge 2007, s. 2.

[92] T. Haesebrouck, *Explaining*…, op. cit., s. 13.

bowiem wewnętrznej krytyki za zbyt duże zaangażowanie w misje/operacje WPBiO, zwłaszcza o charakterze militarnym, które niosą ryzyko strat ludzkich i wiążą się ze znacznymi wydatkami (zgodnie z logiką B. Pohla rządy nie chcą *zapłacić zbyt wysokiej ceny ani we krwi, ani w pieniądzach*). Tym samym państwa unijne ograniczają się do symbolicznego udziału w misjach/operacjach. Ich wkład (osobowy i finansowy) jest zazwyczaj niewspółmierny do możliwości. Pozwala to władzom *stwarzać pozory, że są »zdolne do wpływania na wydarzenia międzynarodowe«, a jednocześnie nie ryzykować oskarżenia o »bezcelową aktywność«*[93].

Ramy instytucjonalne WPBiO nie przyczyniają się do rozwiązywania dylematów wspólnego działania UE w zakresie misji/operacji zarządzania kryzysowego. T. Haesebrouck wskazuje dwa źródła problemu: zasadę jednomyślności obowiązującą w WPBiO oraz brak formalnych zobowiązań państw członkowskich do wnoszenia wkładu finansowego (w przypadku operacji wojskowych) i personalnego w misje/operacje WPBiO. Zgoda danego państwa na rozpoczęcie przez UE misji/operacji WPBiO nie jest bowiem tożsama z bezpośrednim udziałem w takich działaniach, nie powoduje konieczności oddelegowania personelu. Natomiast w przypadku operacji wojskowych jedynie koszty wspólne są pokrywane przez wszystkie państwa członkowskie, stanowią jednak tylko ok. 10% wszystkich kosztów[94]. Brak scentralizowanego mechanizmu egzekwowania (*centralised enforcement mechanizm*), który obligowałby państwa do większej kontrybucji (finansowej i kadrowej) na rzecz operacji/misji (zwłaszcza wojskowych), powoduje zdaniem T. Haesebroucka, *że państwa będą miały pokusę, by iść po linii najmniejszego oporu, wykorzystując cudze wysiłki, co doprowadzi do ukształtowania się modelu mało ambitnych operacji na niewielką skalę*[95].

Wszystko to sprawia, że mechanizm misji i operacji WPBiO jest „nieatrakcyjny" (*unappealing*). Państwa członkowskie, którym zależy na zainicjowaniu i przeprowadzeniu operacji, uzyskują niewielkie wsparcie innych państw członkowskich, w zamian za stosunkowo duże wobec nich ustępstwa[96]. Muszą uwzględniać ich preferencje, modyfikując swoje pierwotne cele. Nie mają jednak gwarancji, że partnerzy będą ponosić jakiekolwiek koszty operacji. Wszystko po to, by uzyskać konsensus wśród państw członkowskich. Osta-

[93] Ibidem, s. 13; B. Pohl, *The Logic*…, op. cit., s. 317.

[94] Koszty misji cywilnych są pokrywane z budżetu Unii Europejskiej.

[95] T. Haesebrouck, *Explaining*…, op. cit., s. 14; A. Menon, *European Defence Policy from Lisbon to Libya*, „Survival" 2011, vol. 53, nr 3, s. 82.

[96] T. Haesebrouck, *Explaining*…, op. cit., s. 14.

tecznie państwa, które realizują operację (zwłaszcza wojskową), w największym stopniu partycypują w jej kosztach – finansowych i personalnych (Haesebrouck nazywa postępowanie pozostałych państw „jazdą na gapę").

2.3. Teoria zarządzania (*governance*) i sieci polityki (*policy networks*)

Podejścia badawcze związane z teorią zarządzania i siecią polityki zastosowane do wyjaśniania procesów integracji europejskiej koncentrują się na zasadach, normach oraz praktykach instytucjonalnych. W analizie poza państwami uwzględniają także aktorów niepaństwowych. Władza ma charakter sieciowy. Kompetencje na poszczególnych poziomach przecinają się i pokrywają. Do rozwoju tych koncepcji w znacznym stopniu przyczyniły się przesłanki, które ujawniły się po 1989 r.: rozprzestrzenienie się niemilitarnych zagrożeń bezpieczeństwa, zwiększenie się liczby aktorów niepaństwowych w stosunkach międzynarodowych i powstanie nowych form koordynacji współpracy między aktorami[97].

Governmentaliści twierdzą, że *kolektywne podejmowanie decyzji i instytucje ponadnarodowe osłabiają suwerenność państw europejskich*[98]. Nie kwestionując roli, jaką państwa odgrywają w procesie integracji europejskiej, sugerują, że analiza ewolucji UE jest niemożliwa bez odwoływania się do innych podmiotów. Państwo nie jest bowiem aktorem unitarnym, lecz strukturą, wewnątrz której i wokół której działają różnego rodzaju aktorzy – prywatni i publiczni, sieci polityczne, grupy interesów, wchodzący we wzajemne relacje i podejmujący negocjacje na różnych poziomach. Podejście *governance* umożliwia badanie rosnącej liczby interakcji między państwami i aktorami niepaństwowymi w zakresie tworzenia polityki bezpieczeństwa *w wielu przenikających się instytucjonalnych konfiguracjach,* […] *często tworzonych ad hoc*[99]. Grupa badaczy obrazowo to uj-

[97] E. Krahmann, *Security Governance and Networks: New Theoretical Perspectives in Transatlantic Security*, „Cambridge Review of International Affairs", 2005, vol. 18, nr 1, s. 20; R. Kuźniar, *Wstęp*, [w:] *Porządek międzynarodowy u progu XXI wieku. Wizje – koncepcje – paradygmaty*, red. R. Kuźniar , Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2005, s.7–20.

[98] F. Mérand, S.C. Hofmann, B. Irondelle, *Governance and State Power: A Network Analysis of European Security*, „Journal of Common Market Studies" 2011, vol. 49, nr 1, s. 123.

[99] Ibidem, s. 124.

muje, stwierdzając: *Rosnące bogactwo krajobrazu instytucjonalnego czyni WPBiO porównywalną z innymi dziedzinami polityki UE*[100]. Rządy utraciły częściowo kontrolę nad WPBiO, a współpraca odnośnie do polityki zagranicznej i bezpieczeństwa została głęboko zinstytucjonalizowana na poziomach narodowym i ponadnarodowym. Zarządzanie bezpieczeństwem europejskim jest heterarchiczne (kształtowane przez różne podmioty administracyjne i polityczne), wielopoziomowe (ponadnarodowe, narodowe i subnarodowe/lokalne), inkluzywne (włączające państwo, jak i aktorów prywatnych/niepaństwowych)[101].

Wśród słabości teorii zarządzania wskazuje się nieuwzględnianie przez nią w stopniu wystarczającym kategorii potęgi. Część badaczy sugeruje zastosowanie w analizie polityki bezpieczeństwa UE społecznego podejścia strukturalnego (*social network analysis*). Pozwala ono uznać, że *system governance jest wektorem potęgi, w którym jedni aktorzy dominują nad innymi*[102]. Tym samym społeczne podejście strukturalne z jednej strony potwierdza założenia governmentalistów, bo zgodnie z nim WPBiO jest *złożoną konstelacją podmiotów*, *obejmującą transgraniczne i międzypoziomowe powiązania między różnymi krajowymi i unijnymi aktorami politycznymi*. Z drugiej strony, uwzględniając rozkład potęgi, zakłada, że WPBiO jest zdominowana *przez grupkę tradycyjnych aktorów państwowych – w szczególności ambasadorów różnych krajów w Brukseli, którzy zachowali strategiczne pozycje wobec słabszych aktorów ponadnarodowych i niepaństwowych*[103].

Podejście *governance* w zakresie bezpieczeństwa jest użyteczne w wyjaśnianiu upowszechniania się sieci jako sposobu koordynacji. Nie tłumaczy jednak, jak wygląda koordynacja w określonych uwarunkowaniach dotyczących zarządzania. W tym kontekście wskazuje się użyteczność koncepcji sieci polityki (*policy networks*)[104]. Koncentruje się ona na relacjach interpersonalnych i strukturalnych różnych grup aktorów – i tych państwowych, i niepaństwowych. Pozwala lepiej zrozumieć dynamikę zmian zachodzących w WPBiO oraz odpowiedzieć na pytania: kim są najbardziej wpływowe

[100] Ibidem, s. 122.

[101] W perspektywie państwowocentrycznej podejmowanie decyzji w zakresie bezpieczeństwa jest hierarchiczne (kształtowane przez szefów państw i rządów), jednopoziomowe (narodowe/krajowe), ekskluzywne (z udziałem wyłącznie aktorów państwowych). M. Webber, S. Croft, J. Howorth, T. Terriff, E. Krahmann, *The Governance of European Security*, „Review of International Studies" 2004, vol. 30, s. 3–26.

[102] J. Czaputowicz, *Bezpieczeństwo*…, op. cit., s. 152.

[103] F. Mérand, S.C. Hofmann, B. Irondelle, *Governance*…, op. cit., s. 121.

[104] E. Krahmann, *Security*…, op. cit., s. 24.

podmioty w danej strukturze zarządzania oraz jak wyglądają między nimi relacje. Koncepcja ta umożliwia również dostrzeżenie niehierarchicznego charakteru WPBiO[105]. Zdaniem Pera M. Norheima-Martinsena *analiza sieciowa może zapewnić cenny wgląd w strukturę i funkcję wielu różnorodnych i często pokrywających się mechanizmów kontroli i koordynacji, które razem tworzą globalne struktury zarządzania bezpieczeństwem*[106].

Obie koncepcje, tj. zarządzanie (*governance*) i sieci polityki (*policy networks*), mają szczególną wartość eksplanacyjną w badaniu misji i operacji UE. Wynika to z kilku przesłanek. Po pierwsze, wraz z powstaniem WPBiO (EPBiO) i uruchomieniem misji cywilnych i operacji wojskowych UE powołano liczne organy i instytucje odpowiedzialne za proces planowania, realizacji i nadzoru nad tymi misjami/operacjami. Zarządzanie zachodzi w ramach policentrycznych i wielopoziomowych sieci. Po drugie, misje i operacje WPBiO są jednym z elementów kompleksowego podejścia UE do zarządzania kryzysowego obejmującego, poza działaniami WPBiO, pomoc rozwojową i humanitarną, politykę handlową. Polityki te wzajemnie się przenikają i nachodzą. Po trzecie, operacje UE w ramach WPBiO stanowią uzupełnienie do działań innych organizacji międzynarodowych rządowych i pozarządowych (NGO). Tym samym aktorzy publiczni i prywatni wchodzą we wzajemne interakcje, wymieniają się wiedzą, doświadczeniem, informacjami i innymi zasobami. Po czwarte, w ramach operacji i misji WPBiO widoczne jest łączenie potencjału w zakresie wojskowego i cywilnego zarządzania kryzysowego. Operacje wojskowe zawierają elementy cywilne, a misje cywilne – elementy wojskowe. Wzajemnie się one przenikają i uzupełniają, stanowiąc o spójności działań UE.

Oba podejścia wydają się adekwatne w wyjaśnianiu relacji między Radą i Komisją dotyczącymi zarządzania i funkcjonowania cywilnych misji UE. Kompetencje Komisji Europejskiej i Rady w pewnych kwestiach nachodzą na siebie, zwłaszcza w odniesieniu do realizacji przez misje różnego rodzaju projektów. W praktyce brak zgody w sprawie naturalnego podziału pracy między nimi jest źródłem niepotrzebnej rywalizacji[107]. Przykładem była misja cywilna EUSEC RD Congo.

---

[105] Ibidem, s. 21, 25.

[106] P.M. Norheim-Martinsen, *Beyond Intergovernmentalism: European Security and Defence Policy and the Governance Approach*, „Journal of Common Market Studies" 2010, vol. 48, nr 5, s. 1361.

[107] M. Froitzheim, F. Söderbaum, I. Taylor, *The Limits of the EU as a Peace and Security Actor in the Democratic Republic of the Congo*, „Africa Spectrum" 2011, vol. 46, nr 3, s. 45–70.

2.4. Liberalizm defensywny i ofensywny oraz koncepcja UE jako mocarstwa niewojskowego

Należy się zgodzić z tezą Edwarda Haliżaka, że bez odwołania się do idei liberalnej nie można badać adekwatnie polityki zagranicznej Zachodu, w tym Unii Europejskiej. Idea ta determinuje działania państw Zachodu (UE) w stosunku do państw trzecich[108]. Promocja politycznych i ekonomicznych zasad liberalizmu stanowi podstawową płaszczyznę aktywności Unii na arenie międzynarodowej, o czym świadczą postanowienia traktowe i inne liczne dokumenty. W związku z tym teoria liberalizmu wydaje się odpowiednia do objaśniania zagadnienia stosunków liberalnych państw unijnych (i samej UE) z państwami nieliberalnymi i pojawiającego się w tym kontekście problemu interwencji UE w ramach misji i operacji WPBiO.

Teoretycy liberalizmu są zgodni, że państwa autorytarne stanowią zagrożenie dla wartości liberalnych. Brak konsensusu co do sposobów przeciwstawiania się im, a – dokładnie rzecz ujmując – co do użycia siły wobec reżimów niedemokratycznych. Część badaczy próbuje zobrazować podział w tej kwestii, odwołując się do głównych nurtów liberalizmu, a także do teorii demokratycznego pokoju, i proponuje klasyfikować liberalizm jako ofensywny lub defensywny (przez analogię do realizmu strukturalnego)[109]. Pierwszy zakłada, że *każdy, kto ma możliwość interwencji militarnej w obliczu systematycznych naruszeń praw człowieka, ma moralny obowiązek to robić, z zastrzeżeniem kryteriów skuteczności i/lub proporcjonalności.* A także: *Jeśli państwo systematycznie uciska własnych obywateli, traci wszelki szacunek dla swojej niezależności*[110].W stosunku do takich reżimów działania pokojowe mają ograniczoną skuteczność. Dlatego przedstawiciele tego nurtu opowiadają się za użyciem siły w celu demokratyzacji państwa (wręcz jej narzucenia). Są jednocześnie zwolennikami działań unilateralnych, wątpiąc w efektywność w tym zakresie instytucji między-

[108] E. Haliżak, *Liberalna teoria polityki zagranicznej*, [w:] *Liberalizm i neoliberalizm w badaniu polityki zagranicznej państwa i gospodarki światowej*, red. E. Haliżak, R. Ożarowski, A. Wróbel, Wydawnictwo Rambler, Warszawa 2016, s. 41.

[109] Określany także odpowiednio jako kosmopolityczny interwencjonizm i liberalny internacjonalizm.

[110] M.W. Doyle, S. Recchia, *Liberalism in International Relations*, [w:] *International Encyclopedia of Political Science*, red. B. Badie, D. Berg-Schlosser, L. Morlino, Sage Publications, Los Angeles 2011, s. 1438; M.W. Doyle, *Ways of War and Peace: Realism, Liberalism, and Socialism*, W.W. Norton & Company, New York 1997.

narodowych. Przykładem działań opartych na idei liberalizmu ofensywnego jest polityka zagraniczna Stanów Zjednoczonych, m.in. ich interwencje w Iraku i Afganistanie[111].

Liberalizm defensywny z kolei sprzeciwia się zewnętrznej interwencji wojskowej jako sposobowi zmiany reżimu i demokratyzacji. Przedstawiciele tego nurtu powtarzają dogmatycznie za Immanuelem Kantem: *żadne państwo nie może siłą (militarnie) ingerować w konstytucję i rząd innego państwa*[112]. Reżimy niedemokratyczne – ich zdaniem – muszą być pokonane przez opór wewnętrzny. Opowiadają się za stosowaniem wobec takich państw środków miękkich (mogą być nimi handel, inwestycje, pomoc rozwojowa), co ma doprowadzić w dłuższej perspektywie do stopniowej demokratycznej transformacji. Liberałowie defensywni z reguły szanują zasadę nieingerencji w sprawy wewnętrzne, z wyjątkiem kilku nadzwyczajnych sytuacji. Usprawiedliwiają (a nie jak liberałowie ofensywni nakazują) zewnętrzne interwencje militarne w celu zapobieżenia poważnym naruszeniom praw człowieka, np. aktom ludobójstwa. Interwencja taka musi jednak spełniać kilka warunków. Po pierwsze, mieć charakter wielostronny, tj. posiadać mandat Rady Bezpieczeństwa i być poparta przez społeczność międzynarodową. Po drugie, można ją podjąć jedynie po wyczerpaniu wszelkich innych środków, takich jak negocjacje i sankcje międzynarodowe. Po trzecie, jej czas i zakres muszą być ograniczone[113].

Misje i operacje UE wpisują się w model przedstawiony przez liberałów defensywnych. Mają charakter uzupełniający w stosunku do działań ONZ lub innych organizacji międzynarodowych (np. Unii Afrykańskiej). Głównym celem wszystkich dotychczasowych operacji wojskowych UE była ochrona ludności i zapobieżenie naruszaniu praw człowieka. Misje i operacje UE, zgodnie z przekonaniem liberałów defensywnych, tworzą przede wszystkim niezbędne dla demokracji warunki, a nie obalają tyranów. Są elementem kompleksowego podejścia UE do procesów transformacyjnych w państwach niedemokratycznych.

---

[111] B. Miller, *Democracy Promotion: Offensive Liberalism versus the Rest (of IR Theory)*, „Millennium: Journal of International Studies" 2010, vol. 38, nr 3, s. 572–573, 577–578, 588; B. Miller, *Contrasting Explanations for Peace: Realism vs. Liberalism in Europe and the Middle East*, „Contemporary Security Policy" 2010, vol. 31, nr 1, s. 134–164.

[112] Th.C. Walker, *Two Faces of Liberalism: Kant, Paine, and the Question of Intervention*, „International Studies Quarterly" 2008, nr 52, s. 450; por.: I. Kant, *Perpetual Peace*, [w:] *Kant's Political Writings*, red. H. Reiss, Cambridge University Press, Cambridge 1991, s. 96.

[113] B. Miller, *Democracy*…, op. cit., s. 572–577, 588–589; M. Doyle, S. Recchia, *Liberalism*…, op. cit., s. 1438.

Koncepcja UE jako mocarstwa niewojskowego (*civilian power*) powstała w latach 70. XX w. Zakłada, że Unia oddziałuje na innych partnerów i system międzynarodowy, używając środków pokojowych (ekonomicznych, dyplomatycznych, politycznych), a nie militarnych. To stanowi o wyjątkowości Unii. Koncepcja ta, mimo „cywilnego" charakteru, jest przydatna do analizowania przebiegu misji i operacji WPBiO. Większość kontynuatorów myśli François Duchêne uważa bowiem, że nie ma sprzeczności między działaniami UE w ramach WPBiO, zwłaszcza operacjami wojskowymi, a głoszonymi przez nią liberalnymi wartościami. Wbrew tezom dogmatycznych zwolenników teorii „mocarstwa niewojskowego" rozwój militarnego wymiaru UE (m.in. poprzez operacje wojskowe UE) nie jest tożsamy z wyrzeczeniem się przez Unię roli „cywilnego" uczestnika stosunków międzynarodowych. Tak jak liberałowie defensywni wskazują przesłanki usprawiedliwiające zastosowanie przez UE siły w stosunkach zewnętrznych, m.in. ochronę praw człowieka i podstawowych wartości. Stelios Stavridis zauważa, że: *promowanie w świecie zasad demokratycznych może czasami wymagać użycia środków militarnych*[114].

Misje i operacje WPBiO realizują koncepcję UE jako mocarstwa niewojskowego. Po pierwsze, wszystkie stanowią jedynie uzupełnienie działań ekonomicznych i dyplomatycznych UE w danym regionie lub państwie. Nicole Gnesotto zaznacza, że *interwencja Unii daje pewność, że równolegle z jej czysto militarną stroną można wykorzystać cały wachlarz pozamilitarnych środków zarządzania kryzysami*[115]. Jednocześnie UE podkreśla w licznych dokumentach, że konfliktów i sporów nie da się rozwiązać tylko przy użyciu siły (por.: Europejska Strategia Bezpieczeństwa z 2003 r. i Strategia Bezpieczeństwa UE z 2016 r.). Postawa taka znajduje odzwierciedlenie w kompleksowym (całościowym) podejściu Unii Europejskiej do zarządzania kryzysowego (zasada *security-development nexus*). Po drugie, dotychczasowa praktyka dowodzi, że cele misji i operacji UE mają charakter cywilny, obejmują ochronę i utrwalanie podstawowych wartości liberalnych. Po trzecie, misje i operacje UE są przykładem reali-

[114] S. Stavridis, *Why the 'Militarising' of the European Union is Strengthening the Concept of a Civilian Power Europe*, „EUI Working Papers" 2001, nr 17, s. 9; por.: D. Milczarek, *Pozycja*…, op. cit., s. 183–194.

[115] N. Gnesotto, *Przyszłość Europy strategicznej*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2012, s. 49; por.: O. Barburska, *Polityka wschodnia Unii Europejskiej jako część składowa polityki zagranicznej UE*, Oficyna Wydawnicza Aspra-JR, Warszawa 2018, s. 140–147.

zacji zasady „efektywnego multilateralizmu". Stała się ona podstawą podpisanej przez UE i ONZ we wrześniu 2003 r. (zaktualizowanej w 2007 r.) deklaracji współpracy w zakresie zarządzania kryzysowego (*Joint Declaration on EU-UN cooperation in Crisis Management*). Warto odnotować, że UE była pierwszą organizacją, która podpisała taki dokument z ONZ. W latach 2015–2018 współpraca obu stron oparta była na „UN-EU Strategic Partnership on Peacekeeping and Crisis Management". Ponadto misje/operacje UE wspierają struktury oraz instytucje bezpieczeństwa regionalnego (w przypadku Afryki – Unię Afrykańską), a także organizacje subregionalne, m.in. ECOWAS, IGAD, SADC.

3. Misje cywilne i operacje wojskowe UE w świetle konstruktywizmu

3.1. Czynniki ideacyjne i socjalizacja na poziomie europejskim

Przedstawiciele konstruktywizmu postrzegają rzeczywistość jako konstrukcję społeczną. W tym ujęciu Unia Europejska nie tylko jest bytem polityczno-prawnym, lecz *ma własną odrębność i jakość normatywną*[116]. Ma też charakter deliberatywny. Aktorzy komunikują się, wymieniają się argumentami, opiniami i stanowiskami. Interesy i tożsamości państw w stosunkach międzynarodowych nie są zatem narzucone odgórnie. Wpływają na nie czynniki ideacyjne, czyli wartości, normy, procedury, zasady, dyskursy.

Zdaniem konstruktywistów, opierających się na teorii strukturyzacji Anthony'ego Giddensa, struktura WPBiO i podmioty ją tworzące wzajemnie się konstytuują[117]. WPBiO to *całość zasad, praw i decyzji tworzących procedury, wokół których skupiają się oczekiwania poszczególnych jej uczestników odpowiednio usytuowanych w danym obszarze stosunków międzynarodowych*[118]. Właściwe pojmowanie WPBiO *wymaga uwzględnienia normatywnego charakteru jej struktur oraz wpływu jej zasad na*

---

[116] A. Skolimowska, *Teoretyczne i empiryczne zastosowanie konstruktywizmu do analizy zewnętrznych relacji UE*, [w:] *Zastosowanie konstruktywizmu w studiach europejskich*, red. J. Czaputowicz, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2016, s. 111; por.: J.T. Checkel, *Social Construction and Integration*, „Journal of European Public Policy" 1999, vol. 6, nr 4, s. 545–560; A.K. Cianciara, *Europejska Polityka Sąsiedztwa w perspektywie konstruktywizmu*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2017.

[117] J. Czaputowicz, *Bezpieczeństwo*…, op. cit., s. 174.

[118] B. Tonra, *Constructing the Common Foreign and Security Policy, The Utility of a Cognitive Approach*, „Journal of Common Market Studies" 2003, vol. 41, nr 4, s. 733.

całościowy proces rozwoju[119]. Jolyon Howorth stwierdza wprost: *WPBiO stanowi nowe normatywne podejście do stosunków międzynarodowych, które jest odrębne i niezależne od podejścia NATO*[120].

Z perspektywy konstruktywizmu WPBiO jest więc zjawiskiem o charakterze społecznym. Zmienia interesy i tożsamości państw w niej uczestniczących. Konstruktywiści wskazują jednocześnie jeden z mechanizmów tego procesu: socjalizację. Może ona przybrać różne formy. Przedstawiciele tego nurtu uważają postępowanie zgodnie z logiką stosowności za najwłaściwsze i stanowiące mechanizm napędowy integracji europejskiej. W tym przypadku dany podmiot przyjmuje interesy oraz tożsamości wspólnoty jako własne i utożsamia się z nimi[121]. Następuje to wskutek społecznych interakcji, komunikacji i wymiany argumentów między dyplomatami, państwami członkowskimi a instytucjami/organami realizującymi WPBiO. Rozwój WPBiO jest więc uzależniony *od poziomu zaangażowania stałych instytucji oraz sieci szeroko rozwijającej się biurokracji*[122].

Zdaniem konstruktywistów, chociaż współpraca w ramach WPBiO ma charakter międzyrządowy, duże znaczenie w formułowaniu, a następnie w implementacji polityki bezpieczeństwa i obrony UE mają osoby na stałe pracujące w instytucjach i organach realizujących WPBiO. Następuje „brukselizacja". Termin ten wprowadził David Allen, według którego *transfer władzy do Brukseli zapewnia właściwą spoistość wspólnotową*[123]. W przypadku WPBiO oznacza on *stopniowy i wielowarstwowy proces oparty na siłach socjalizacyjnych, specyficznej logice zarządzania oraz szerokim zasobie kompetencji i wiedzy skupionym w ramach potężnej machiny instytucjonalno-operacyjnej ulokowanej w Brukseli*[124]. Jacek Czaputowicz przez określenie „brukselizacja" rozumie proces socjalizacji, *w wyniku którego przedstawiciele państw członkowskich w instytucjach międzyrządowych redefiniują interesy narodowe i nabywają niejako równoległą drugą tożsamość, która każe im identyfikować się z interesem całej Unii*[125]. Wskutek tego procesu państwa przyjmują wspólny punkt widzenia. Następuje wykształcenie wspólnego rozumienia problemów bezpieczeństwa.

---

[119] A. Rosiński, *Wielowymiarowość*…, op. cit., s. 261.

[120] J. Howorth, *Security and Defence Policy in the EU*, Palgrave Macmillan, Houndmills 2007, s. 203.

[121] A. Skolimowska, *Teoretyczne*…, op. cit., s. 111.

[122] A. Rosiński, *Wielowymiarowość*…, op. cit., s. 260.

[123] Ibidem, s. 261.

[124] Ibidem, s. 261.

[125] J. Czaputowicz, *Teoretyczne*…, op. cit., s. 19.

W omawianej dziedzinie proces socjalizacji jest tożsamy z europeizacją, powoduje bowiem, że *krajowe obszary polityki stają się przedmiotem oddziaływania polityki prowadzonej na szczeblu europejskim. Oddziałuje* [europeizacja – K.Z.] *zarówno na strukturę, jak i na politykę państwa członkowskiego, prowadzi do stopniowej reorientacji polityki wewnętrznej w sposób, który odzwierciedla preferencje, politykę i praktyki ustanowione przez europejski system zarządzania*[126].

W wyniku socjalizacji kształtuje się w ramach WPBiO i WPZiB wspólna przestrzeń polityczna, zarządzana przez wysokich rangą urzędników narodowych i instytucje europejskie. Przypomina ona model współpracy właściwy dla integracji ponadnarodowej. Na tę kwestię zwracają uwagę liczni badacze. Arkadiusz Rosiński podkreśla, że następuje *systematyczne odchodzenie od klasycznej ponadnarodowo-międzyrządowej dychotomii na rzecz scentralizowanej współpracy w ramach nowego jakościowego systemu decyzyjnego*[127]. J. Howorth wprowadza pojęcie międzyrządowej ponadnarodowości (*intergovernmental supranationalism*) dla określenia sytuacji, gdy instytucje lub grupa urzędników z siedzibą w Brukseli formułuje proces decyzyjny w ramach WPBiO, a nawet kieruje nim[128]. Z kolei Frédéric Mérand, Stéphanie C. Hofmann i Bastien Irondelle wskazują, że w ramach WPBiO, poza modelem międzyrządowym, wyróżnić należy transrządowość (*transgovernmentalism*) w funkcjonowaniu WPBiO. Odnosi się ona do tworzenia koalicji i współpracy między urzędnikami państw członkowskich w zakresie bezpieczeństwa. Obejmuje przede wszystkim działania i decyzje osób odpowiedzialnych w Radzie za zarządzanie kryzysowe oraz rozwój zdolności obronnych, a także interakcje urzędników z Francji i Niemiec odpowiedzialnych w swoich państwach za obronę narodową i ściśle ze sobą współpracujących[129]. Fenomen transrządowości w ramach WPBiO ograniczony jest więc do wąskiej grupy urzędników.

Wśród przykładów socjalizacji i „brukselizacji" w ramach WPBiO należy wskazać proces planowania i realizacji misji cywilnych UE oraz niebojowych misji wojskowych, a także działania Komitetu Politycznego

---

[126] J. Czaputowicz, *Teorie integracji*…, op. cit., s. 185.

[127] A. Rosiński, *Wielowymiarowość*…, op. cit., s. 261.

[128] J. Howorth, *Decision-making in security and defense policy: Towards supranational inter-governmentalism?*, „Cooperation and Conflict" 2012, vol. 47, nr 4, s. 449.

[129] F. Mérand, S.C. Hofman, B. Irondelle, *Transgovernmental Networks in European Security and Defence Policy*, [w:] *Understanding the Role of Bureaucracy in the European Security and Defence Policy*, red. S. Vanhoonacker, H. Dijkstra, H. Maurer, „European Integration online Papers (EIoP)", vol. 14, nr 1, http://eiop.or.at/eiop/texte/2010-005a.htm.

i Bezpieczeństwa (*Political and Security Committee* – PSC). Misje cywilne są bezpośrednio kierowane przez Komórkę Planowania i Prowadzenia Misji Cywilnych (*Civilian Planing and Conduct Capability* – CPCC) z Brukseli. Zatem to urzędnicy CPCC, na czele z dyrektorem CPCC, w dużym stopniu wpływają na ich przebieg i charakter. Po powołaniu natomiast MPCC, wojskowego odpowiednika CPCC, ta komórka odgrywa ważną rolę, szczególnie na wczesnym etapie planowania przebiegu niebojowych operacji wojskowych. J. Czaputowicz zaznacza natomiast, że Komitet Polityczny i Bezpieczeństwa jest *elementem międzyrządowego układu instytucjonalnego, a zarazem elementem »brukselizacji«*[130]. Na jego znaczenie i specyfikę zwraca uwagę również Christopher O. Meyer, stwierdzając: *temu ważnemu komitetowi udało się rozwinąć poczucie solidarności, tożsamość grupową i wspólny sposób myślenia* […] *wysoki poziom wzajemnego zaufania i wzajemne zrozumienie zajmowanych stanowisk*[131].

3.2. Kultura strategiczna

Przedmiotem szczególnego zainteresowana konstruktywistów, powiązanym z problematyką bezpieczeństwa, jest pojęcie kultury strategicznej. To od niej, a także od czynników materialnych (m.in. siły militarnej) zależy wybór doktryny wojskowej przez państwo. Źródła różnic w strategiach obronnych poszczególnych państw znajdują się nie tylko w sferze politycznej, ale także w sferze kultury i historii[132].

Według Ch.O. Meyera kultura strategiczna to *przekazywane społecznie normy, pomysły i wzorce zachowań, które są wspólne dla większości aktorów i grup społecznych w ramach danej społeczności bezpieczeństwa, co pomaga ukształtować zestaw celów odnoszących się do bezpieczeństwa i obrony realizowanych następnie przez tę społeczność*[133].

---

[130] J. Czaputowicz, *Teoretyczne*…, op. cit., s. 19.

[131] Ch.O. Meyer, *Convergence Towards a European Strategic Culture? A Constructivist Framework for Explaining Changing Norms*, „European Journal of International Relations" 2005, vol. 11, nr 4, s. 536.

[132] Ch.O. Meyer, E. Strickmann, *Solidifying Constructivism: How Material and Ideational Factors Interact in European Defence*, „Journal of Common Market Studies" 2011, vol. 49, nr 1, s. 64.

[133] Ch.O. Meyer, *Convergence*…, op. cit., s. 528.

W przypadku WPBiO problemem badawczym są historyczne doświadczenia oraz zasady bezpieczeństwa państw członkowskich, a także ich zdolność do przeorientowania narodowej polityki w kierunku europejskiej kultury bezpieczeństwa. Inaczej ujmując, otwarte pozostaje pytanie, czy UE uzyska spójność strategiczną i czy jest możliwa konwergencja narodowych kultur strategicznych państw członkowskich.

Należy wyróżnić w tym względzie dwa stanowiska. Część badaczy jednoznacznie wskazuje trwałe różnice w narodowych kulturach strategicznych państw unijnych, inni wychodzą z założenia, że te różnice w wyniku socjalizacji i społecznego uczenia się państw członkowskich są stopniowo niwelowane, co prowadzi do kształtowania się europejskiej kultury strategicznej[134].

Państwa członkowskie UE nie są jednolite pod względem kultury strategicznej. Mają różny stosunek do WPBiO i różny status: niektóre należą do NATO, inne są neutralne i niezaangażowane w działania militarne w ramach WPBiO. Część przyznaje prymat NATO i sojuszowi z USA, część chciałaby daleko posuniętej autonomii wobec NATO. Są mocarstwa nuklearne, będące stałymi członkami Rady Bezpieczeństwa Narodów Zjednoczonych, i kraje o symbolicznym potencjale wojskowym. Są eksporterzy broni i główni jej odbiorcy, państwa duże i małe, zwolennicy działań związanych wyłącznie z obroną własnego terytorium i opowiadający się za interwencjami poza granicami UE. Te różnice stanowią barierę w upodobnianiu się do siebie kultur strategicznych państw europejskich.

Zagadnieniem najsilniej różniącym państwa UE jest kwestia użycia siły. Zdaniem badaczy stanowi największą przeszkodę w rozwoju WPBiO[135]. Brak bowiem zgodności między państwami UE co do motywów i celów, sposobów, podstaw prawnych (wewnętrznych i międzynarodowych) oraz akceptacji (na poziomie wewnętrznym i międzynarodowym) użycia siły.

Konstruktywiści nie kwestionując różnic strategicznych między państwami członkowskimi, także w kwestii użycia siły, wskazują przesłanki przyczyniające się do *powstania normatywnej i ideowej przestrzeni koniecznej do wytworzenia europejskiej kultury strategicznej*[136]. Owa kultura jest w początkowej fazie rozwoju i oznacza *wspólny sposób myślenia umożliwiający skuteczne pomyślne wdrożenie niektórych rodzajów działań w ramach EPBiO*[137].

---

[134] Ibidem, s. 537.
[135] Ibidem, s. 545.
[136] Ch.O. Meyer, E. Strickmann, *Solidifying*…, op. cit., s. 64.
[137] Ch.O. Meyer, *Convergence*…, op. cit., s. 524–525.

Upodobnianiu się do siebie kultur strategicznych państw europejskich (UE) i tworzeniu europejskiej kultury strategicznej sprzyjają: wspólne doświadczenia zdobyte podczas misji cywilnych i operacji wojskowych UE, podobna ocena zagrożeń i postrzegania bezpieczeństwa (zwłaszcza w kontekście rozpadu ZSRR i zakończenia konfrontacji zimnowojennej), opisana już wcześniej socjalizacja elit we wspólnych instytucjach i organach WPBiO, a także proces mediatyzacji konfliktów i wojen.

Tommi Koivula w swoim artykule stawia tezę, że w wyniku licznych operacji wojskowych UE i udziału w nich żołnierzy z poszczególnych państw członkowskich powstaje na poziomie Unii coś, co można określić „etosem wojskowym" (*military ethos*)[138]. Konstruktywiści twierdzą ponadto, że bezsilność Europejczyków wobec wojny na Bałkanach, przede wszystkim nieumiejętność zapobieżenia masakrze w Srebrenicy, była określana *momentem zbiorowego wstydu* i interpretowana jako kryzys ich tożsamości, który doprowadził do przewartościowań w podejściu do używania siły. Z kolei nagłośnienie przez media ogromu tragedii na Bałkanach (proces mediatyzacji) skłoniło polityków, którzy znaleźli się pod presją opinii publicznej, do zwiększenia aktywności w rozwiązywaniu konfliktów międzynarodowych.

Ch.O. Meyer stwierdza, że wspomniane przesłanki wpłynęły na wypracowanie przez państwa członkowskie UE konsensusu dotyczącego użycia przez nie siły (co nie jest oczywiście tożsame z zanikiem wymienionych wcześniej różnic między nimi w tym względzie). Użycie siły przede wszystkim potrzeba ochrony przed atakami grup etnicznych w krajach dotkniętych wojną i tym samym obrona europejskich wartości i idei: praw człowieka, demokracji, bezpieczeństwa. Siłę militarną można wykorzystać w przypadku, gdy zawiodą środki pokojowe. Należy stosować zasadę maksymalnego ograniczenia jej użycia przeciw celom cywilnym. Ponadto użycie siły nie może łamać prawa międzynarodowego i musi się opierać na zasadach multilateralizmu, czyli na współdziałaniu z organizacjami międzynarodowymi (przede wszystkim ONZ). Użyciu siły sprzyja fakt, że następuje osłabienie przywiązania się społeczeństw europejskich do zasady neutralności, a także współpracy obronnej za pośrednictwem NATO/USA[139].

Ch.O. Meyer i Eva Strickmann wskazują jednocześnie, że rozwój WPBiO powinien być wyjaśniany łącznym oddziaływaniem czynników

[138] T. Koivula, *Towards an EU Military Ethos*, „European Foreign Affairs Review" 2009, vol. 14, nr 2, s. 171–190.

[139] Ch.O. Meyer, *Convergence*…, op. cit., s. 543–546.

materialnych i ideowych[140]. Ograniczenie się bowiem do tych ostatnich zawęża pole eksplanacyjne. Zmiany warunków materialnych wpływają bezpośrednio na wymiar ideowy współpracy w ramach WPBiO. Autorzy wskazują cztery poziomy tej współzależności. Po pierwsze, posiadanie niewystarczających zdolności materialnych w celu przeciwstawienia się nowym wyzwaniom zewnętrznym wpływa na postawę elit. Dostrzegają one kryzys narodowej polityki obrony i chętniej się uczą. Europejczycy byli nieprzygotowani mentalnie nie tylko na wspomniany już konflikt w Bośni i Hercegowinie, ale też na inne podobne wydarzenia, które nastąpiły po rozpadzie ZSRR. Analogie do przedstawionych przez autorów współzależności można odnaleźć w kryzysie migracyjnym. Doprowadził do kryzysu tożsamościowego i politycznego w Unii (podobnie jak ten na Bałkanach), ale też ukazał, że UE nie dysponuje środkami materialnymi wystarczającymi do ograniczenia jego skutków, także w ramach WPBiO. W efekcie powstały nowe koncepcje WPBiO, w szczególności dotyczące misji cywilnych UE. Od 2016 r. cele części misji zostały rozszerzone o problematykę migracji, czego przykładem są EUCAP Sahel Niger[141] oraz EUCAP Sahel Mali[142].

Drugi poziom współzależności odnosi się do rosnącej asymetrii zdolności materialnych sojuszników, co prowadzi do napięć między nimi i rodzi niebezpieczeństwo podważania istniejących porozumień i ustalania nowych ram współpracy. W tym kontekście wyrażona przez Donalda Trumpa krytyka podziału kosztów dokonanego przez europejskich sojuszników NATO tworzy normatywną i ideową przestrzeń do dyskusji dla państw członkowskich UE, dotyczącej wzmocnienia WPBiO.

Trzeci poziom współzależności odnosi się do wpływu zmieniających się warunków gospodarczych na poglądy na temat obrony. Współpraca na poziomie europejskim w dziedzinie obrony może być traktowana jak jed-

---

[140] Ch.O. Meyer, E. Strickmann, *Solidifying*…, op. cit., s. 64; por.: T.G. Grosse, *Strategiczny konstruktywizm. Realistyczno-konstruktywistyczne wyjaśnienie liberalizacji rynków finansowych w Europie*, [w:] *Teorie w studiach*…, op. cit., s. 145–166; J. Zając, *Polityka śródziemnomorska UE: między idealizmem a realizmem*, [w:] *Unia Europejska w regionie śródziemnomorskim: między polityką wspólna a interesami państw członkowskich*, red. J. Zając, WDiNP UW, Warszawa 2014, s. 209–235.

[141] Decyzja Rady (WPZiB) 2016/1172 z 18 lipca 2016 r. zmieniająca decyzję 2012/392/WPZiB w sprawie misji Unii Europejskiej w dziedzinie WPBiO w Nigrze (EUCAP Sahel Niger).

[142] Decyzja Rady (WPZiB) 2017/50 z 11 stycznia 2017 r. zmieniająca decyzję 2014/219/WPZiB w sprawie misji Unii Europejskiej w dziedzinie WPBiO w Mali (EUCAP Sahel Mali).

na z form oszczędzania (zwłaszcza w dobie kryzysu gospodarczego UE) ze względu na wspólne działania i tym samym rozłożenie kosztów i niedublowanie zadań. Za przykład mogą posłużyć misje cywilne opłacane z budżetu UE.

Czwarty poziom współzależności zakłada, że relatywny wzrost zdolności wojskowych w stosunku do zdolności innych krajów przyczynia się do osłabienia poczucia zagrożenia i stabilizuje je na niskim poziomie. W przypadku UE zakończenie zimnej wojny i rozpad Związku Radzieckiego umożliwiły odchodzenie od obrony terytorialnej na rzecz tworzenia zdolności do działań ekspedycyjnych[143].

3.3. Unia Europejska jako potęga normatywna i europeizacja zewnętrzna (podmiotów trzecich)

Koncepcja potęgi normatywnej podkreśla ideowy charakter UE. Ian Manners zauważa, że koncepcja ta jest próbą *odsunięcia punktu ciężkości analizy od empirycznego nacisku kładzionego na instytucje i politykę UE w kierunku uwzględnienia procesów kognitywnych, z elementami zarówno materialnymi, jak i symbolicznymi*[144]. Badacz zakłada, że funkcjonowanie UE, także w relacjach ze światem zewnętrznym, opiera się na wspólnych dla jej członków podstawowych wartościach: pokoju, wolności, demokracji, rządach prawa, ochronie praw człowieka, oraz takich normach, jak solidarność społeczna, zakaz dyskryminacji, zrównoważony rozwój, zasada *good governance*[145].

UE jako potęga normatywna oddziałuje na system międzynarodowy nie za pomocą instrumentów materialnych, ale przez *siłę atrakcyjności projektu europejskiego dla stron trzecich, zakodowaną w jej normach, wartościach, zasadach i procedurach*[146]. Normatywna siła UE w stosun-

[143] Ch.O. Meyer, E. Strickmann, *Solidifying*…, op. cit., s. 73–76.

[144] I. Manners, *Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?*, „Journal of Common Market Studies" 2002, vol. 40, nr 2, s. 239; W. Trott, *An analysis of civilian, military and normative power in EU foreign Policy*, „POLIS Journal" 2010, vol. 4, s. 12–15.

[145] D. Milczarek, *Pozycja*…, op. cit., s. 186; O. Barburska, *Polityka*…, op. cit., s. 148–157.

[146] A. Skolimowska, *Normatywna potęga Unii Europejskiej: struktura teoretyczno-metodologiczna badania*, [w:] *Normatywna potęga Unii Europejskiej w obliczu umiędzynarodowionych konfliktów wewnętrznych*, red. A. Skolimowska, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2015, s. 18; por.: B. Piskorska, *Soft power w polityce UE wobec państw Partnerstwa Wschodniego*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2017.

kach międzynarodowych polega więc na zdolności do rozprzestrzenienia europejskich norm (politycznych i prawnych) oraz kształtowania za ich pomocą otoczenia międzynarodowego.

Realizowanie przez UE swojej roli jako potęgi normatywnej w otoczeniu międzynarodowym odbywa się poprzez proces europeizacji podmiotów trzecich w ramach mechanizmu logiki stosowności. Należy wyróżnić dwa typy tego procesu. Pierwszy ma charakter bezpośredniej socjalizacji. Polega na przekonywaniu partnerów do słuszności własnych idei i norm. Anna Skolimowska zauważa: *podmioty zewnętrzne przyjmują i przestrzegają tych zasad, jeżeli są przekonane o ich zasadności oraz słuszności, a także gdy akceptują UE jako taką*[147]. Drugim typem jest imitacja. W tym przypadku model europejski służy podmiotom trzecim jako wzorzec do naśladowania. Proces ten odbywa się bez większego udziału UE.

Idea normatywnej obecności UE w relacjach międzynarodowych realizowana jest za pomocą różnych instrumentów i polityk. Znajduje również odzwierciedlenie w misjach cywilnych i operacjach wojskowych UE. Jednym z ich celów jest bowiem wytworzenie bezpiecznej i stabilnej politycznie przestrzeni w Afryce Subsaharyjskiej (strefy buforowej między Afryką a Europą), w której będą przestrzegane podstawowe wartości polityczne i tworzone mechanizmy przeciwdziałania konfliktom i zarządzania kryzysowego. Jednocześnie konflikty i wojny, a także destabilizacja polityczna w części państw wspomnianego regionu stanowią wyzwanie *dla realizowania przez UE roli podmiotu międzynarodowego »uzbrojonego w normy«*[148].

W przypadku dziewięciu zrealizowanych w Afryce Subsaharyjskiej operacji wojskowych UE normatywna jej obecność polegała na wypełnianiu celów humanitarnych i pokojowych, odnoszących się do kwestii bezpieczeństwa oraz praw i wolności obywatelskich. Ochrona tych wartości stanowiła jedno z głównych uzasadnień rozpoczęcia przez UE owych operacji. O znaczeniu, jakie mają dla UE czynniki ideowe/wartości, świadczy również fakt, że w imię efektywności zwalczania piractwa w Zatoce Adeńskiej i w zachodniej części Oceanu Indyjskiego Unia Europejska w ramach operacji morskiej EUNAFVOR *Atalanta* zawarła porozumienia o przekazaniu państwom regionu jurysdykcji nad schwytanymi piratami[149]. Inna

[147] A. Skolimowska, *Teoretyczne*…, op. cit., s. 124.

[148] A. Skolimowska, *Potęga normatywna Unii Europejskiej w relacjach z państwami sąsiedzkimi*, [w:] *Normatywna potęga*…, op. cit., s. 57.

[149] UE podpisała z nimi stosowne umowy i porozumienia w tym zakresie: z Somalią

postawa UE zagrażałaby jej wizerunkowi jako propagatora praw człowieka na świecie[150].

Operacje wojskowe UE mają jednak ograniczone możliwości kształtowania norm i standardów, a także wywierania wpływu ideowego, kulturowego, politycznego na podmioty trzecie. Wynika to ze ściśle określonego mandatu takich operacji, a także ich zakresu i zasięgu. Ponadto krytycy operacji zwracają uwagę na górowanie czynników materialnych nad ideacyjnymi, a także na interesy poszczególnych państw członkowskich (ujęcie neorealistyczne). Konstruktywiści odpowiadając na te zarzuty, twierdzą, że słabości operacji wojskowych UE (nie tylko w Afryce Subsaharyjskiej) wynikają z uwarunkowań wewnętrznych oraz zewnętrznych i nie oznaczają braku normatywnych zobowiązań i woli ich realizacji ze strony UE. Uogólniając: operacje wojskowe UE są demonstracją przywiązania Unii do podstawowych wartości i norm w stosunkach międzynarodowych, a nie przykładem wcielania ich w życie.

W ujęciu dogmatycznym operacje wojskowe UE są sprzeczne z ideą aktora normatywnego (podobnie jak we wcześniej opisanym przypadku z ideą aktora cywilnego). I. Manners twierdzi, że użycie sił wojskowych stwarza ryzyko *osłabienia pokojowej mocy normatywnej UE na rzecz silniejszej i potencjalnie agresywnej jej obecności*[151]. Odnośnie do operacji wojskowych UE teza ta wydaje się zbyt daleko idącym uproszczeniem. Analiza dotychczasowych działań w ramach operacji wojskowych pozwala stwierdzić, że nie ma sprzeczności między koncepcją Unii Europejskiej jako potęgi normatywnej a tendencjami do rozwoju jej wymiaru militarnego. Podejmowane przez UE operacje wojskowe nie zmieniają zasadniczo jej roli potęgi normatywnej (i potęgi cywilnej). Wskazać należy tutaj na dwa założenia: fakt zastosowania przez UE siły wojskowej za granicą warunkowany jest wyłącznie celami normatywnymi i cywilnymi (niewojskowymi); operacje wojskowe Unii nie mają zazwyczaj mandatu bojowego, a część z nich to misje szkoleniowe. Jednocześnie część badaczy uważa, że *w pewnych sytuacjach sama potęga normatywna może nie być wystarczająco przekonująca, by wpłynąć na inne państwa i grupy, by zmieniły*

– na podstawie Wspólnego Działania z 10 listopada 2008 r., art. 12; z Seszelami, Mauritiusem i Tanzanią – na podstawie tzw. *transfer agreements* zawartych odpowiednio w 2009, 2011 i 2014 r.

[150] W. Trott, *An analysis*..., op. cit., s. 30.

[151] I. Manners, *Normative power Europe reconsidered: beyond the crossroads*, „Journal of European Public Policy" 2006, vol. 13, nr 2, s. 194.

swoje bezprawne postępowanie[152]. Na przykład w ramach operacji *Artemis* i *Atalanta* wykorzystanie sił wojskowych przez UE było kluczowe dla utrzymania pokoju odpowiednio w Bunii, w Demokratycznej Republice Konga i u wybrzeży Somalii.

Ze względu na swoją specyfikę misje cywilne UE, zwłaszcza misje z mandatem reformy sektora bezpieczeństwa (*security sector reform*) i policyjne, oraz wojskowe misje szkoleniowe odgrywają istotną rolę w kształtowaniu normatywnej przestrzeni stabilności i bezpieczeństwa w stosunkach międzynarodowych. W procesie europeizacji (zewnętrznej) i socjalizacji następuje przenikanie do systemów bezpieczeństwa państw trzecich (obszarów docelowych misji) norm prawnych i politycznych UE dotyczących bezpieczeństwa wewnętrznego, organizacji systemu politycznego i bezpieczeństwa narodowego, a także modelu zarządzania bezpieczeństwem. Ma to przede wszystkim na celu podnoszenie poziomu bezpieczeństwa na obszarach docelowych[153].

Unia Europejska za pośrednictwem misji cywilnych i wojskowych misji szkoleniowych europeizuje (*top down*) miejscowe organy bezpieczeństwa i wymiaru sprawiedliwości, przekazując im wartości, schematy i wzorce działań, modele zarządzania bezpieczeństwem wewnętrznym, najlepsze praktyki i doświadczenia, których do tej pory nie znały. Jednocześnie wspiera instytucjonalnie te organy i instytucje. Mechanizm transferowania (i utrwalania) europejskich wpływów przyjmuje różne formy: monitorowanie, dialog, konsultacje, szkolenia. Za przykład owych działań służyć mogą misje cywilne w Afryce, takie jak np. misje z mandatem SSR: EUSEC RD Congo (pierwsza misja cywilna mająca obejmować szkolenia z zagadnień wojskowych), SSR Gwinea Bissau, misje policyjne w DRK: EUPOL *Kinszasa* oraz EUPOL RD Congo oraz wojskowe misje szkoleniowe (*European Union Training Mission* – EUTM) w Mali, Somalii i Republice Środkowoafrykańskiej.

W kwestii trwałości działań wojskowych misji szkoleniowych (EUTM) oraz cywilnych misji zarządzania kryzysowego pojawiają się dwa zasadnicze pytania: 1) czy miejscowe struktury władzy, które są adresatami działań misji, potrafią samodzielnie wdrażać i nadzorować dalsze reformy struktury bezpieczeństwa, bez obecności unijnych doradców; 2) czy

[152] W. Trott, *An analysis*..., op. cit., s. 18.

[153] L. Wojnicz, *Wpływ procesów europeizacyjnych w Afryce na przykładzie cywilnych misji Unii Europejskiej w Demokratycznej Republice Konga*, „Rocznik Integracji Europejskiej" 2014, nr 8, s. 272.

skala oraz zasięg pomocy unijnej w ramach tych misji są wystarczające, uwzględniając ogrom wyzwań (często zniszczeń), przed którymi stoją państwa przyjmujące misje?

Zakończenie

Krytyczna analiza wybranych teorii stosunków międzynarodowych i integracji europejskiej wskazuje słuszność postawionej we Wstępie hipotezy o konieczności zastosowania w badaniach nad WPBiO, w tym nad misjami cywilnymi i operacjami wojskowymi UE, wielowymiarowego podejścia teoretycznego. Uwzględnienie bowiem tylko jednego z paradygmatów nie pozwoliłoby na wyjaśnienie wszystkich aspektów funkcjonowania misji i operacji WPBiO. W celu przeprowadzenia całościowej analizy badanego problemu wybrano więc trzy główne szkoły teoretyczne: realizm, liberalizm i konstruktywizm, wyróżniając wśród nich poszczególne nurty i koncepcje. Należy jednocześnie pamiętać, że *podejścia te ufundowane są na różnych założeniach ontologicznych i epistemologicznych, dlatego synergia między nimi nie jest możliwa*[154]. Każda z tych szkół charakteryzuje się pewnymi zdolnościami eksplanacyjnymi, uwypukla pewne cechy i zmienne dotyczące misji cywilnych i operacji wojskowych, żadna jednak samodzielnie nie wyjaśni kompleksowo analizowanego problemu.

W perspektywie realistycznej punkt ciężkości jest skierowany na siłę (potęgę) państwa i jego interesy. To one determinują kształt WPBiO i nadają praktyczny wymiar misjom i operacjom UE. Dla realistów istotą WPBiO jest więc współpraca państw. W ramach WPBiO istnieją odpowiednie mechanizmy (system instytucjonalny) zapewniania poszczególnym państwom, zwłaszcza najsilniejszym, realizacji ich interesów. Misje i operacje WPBiO są odzwierciedleniem tego stanu rzeczy. Stanowią pochodną interesów poszczególnych państw, *które decydują się na wspólne działania w trosce o własne cele*[155] związane zazwyczaj z bezpieczeństwem, prestiżem i zyskami handlowymi (*vide*: tezy C. Gegout).

Liberalne wyjaśnienia (nowy liberalizm i liberalizm międzyrządowy) zasad funkcjonowania misji i operacji WPBiO koncentrują się na aspektach

---

[154] J. Czaputowicz, *Bezpieczeństwo*…, op. cit., s. 227.

[155] A. Rosiński, *Wielowymiarowość*…, op. cit., s. 252.

wewnętrznych oraz akcentują rolę preferencji jednostek i grup społecznych w określaniu polityki bezpieczeństwa UE. Cele WPBiO są wypadkową dążeń jednostek, grup społecznych i krajowych instytucji. Podjecie decyzji o realizacji misji i operacji UE, jak wskazuje B. Pohl, jest uzależnione od sytuacji na krajowej scenie, przede wszystkim od odbywających się cyklicznie wyborów (parlamentarnych, prezydenckich). Z kolei instytucjonalizm racjonalnego wyboru oraz koncepcje *governance* i sieci polityki przekonująco opisują złożoność instytucjonalną WPBiO, mechanizm funkcjonowania misji i operacji UE oraz zarządzania nimi. Podkreślają rolę instytucji i organów unijnych (przedmiotem zainteresowania instytucjonalizmu racjonalnego wyboru jest bowiem proces delegowania uprawnień na rzecz instytucji unijnych – Rady i Komisji – oraz relacje między tymi instytucjami a państwami), a także podmiotów niepaństwowych (*governance* i sieci polityki) w rozwoju WPBiO. Zdaniem Elke Krahmann koncepcje *governance* i sieci polityki zyskują na znaczeniu, gdyż odnoszą się *do procesów kształtowania polityki bezpieczeństwa, w których podmioty państwowe i niepaństwowe w coraz większym stopniu współpracują ze sobą w ramach poziomych (horyzontalnych), jak i hierarchicznych relacji*[156]. Ponadto teoria liberalna potwierdza swoją przydatność w wyjaśnianiu roli idei liberalnej (jako idei polityczno-ekonomicznej) w aktywności międzynarodowej UE. Wyjaśnia też takie działania UE w stosunkach międzynarodowych, jak: promocja demokracji, interwencje humanitarne, wspieranie transformacji politycznej i ekonomicznej, odbudowa państw[157]. Jest również użyteczna w badaniu stosunków liberalnej Unii z państwami nieliberalnymi (trzecimi) w kontekście jej misji i operacji oraz doskonale objaśnia koncepcję mocarstwa niewojskowego jako jednej z głównych strategii UE w sferze międzynarodowej.

Konstruktywizm postrzega proces integracji europejskiej także w zakresie spraw bezpieczeństwa i polityki zagranicznej, w kategoriach społecznego procesu kształtowania i rekonstruowania tożsamości jego uczestników, ich interesów oraz wyznawanych przez nich wartości. Interesy i tożsamości państw w stosunkach międzynarodowych są wynikiem *powtarzalnego działania, społecznej interakcji i oddziaływania kultury dominującej w danej społeczności*[158]. Walory eksplanacyjne konstruktywizmu polegają więc na tym, że dzięki jego zastosowaniu można zbadać te za-

[156] E. Krahmann, *Security*…, op. cit., s. 20.
[157] E. Haliżak, *Liberalna*…, op. cit., s. 41.
[158] J. Czaputowicz, *Bezpieczeństwo*…, op. cit., s. 166.

leżności i interakcje[159]. Opisywane podejście pozwala wyjść poza wąską analizę kategorii interesów państw członkowskich. Jest przydatne zwłaszcza w analizowaniu *złożonej, codziennej ewolucji współpracy UE w zakresie bezpieczeństwa i obrony*[160]. Dostarcza przekonujących argumentów w zakresie kultury strategicznej państw i kształtowania się europejskiego (unijnego) wymiaru tejże kultury, a także pozwala lepiej zrozumieć takie procesy i zjawiska, jak europeizacja państw trzecich i koncepcja potęgi normatywnej UE, które są istotnym elementem misji cywilnych oraz operacji wojskowych UE.

Reasumując, kompleksowa i rzetelna analiza naukowa misji cywilnych i operacji wojskowych UE w ramach WPBiO wymaga uwzględnienia dorobku kilku szkół teoretycznych. Takie potraktowanie badanego przedmiotu pozwala całościowo scharakteryzować misje i operacje UE: powody ich podejmowania, cele, cechy szczególne, zalety oraz słabości.

[159] Ch.O. Meyer, E. Strickmann, *Solidifying*…, op. cit., s. 63.
[160] Ibidem, s. 77.

Bibliografia

Art R.J., *A Defensible Defense*, „International Security" 1991, vol. 15, nr 4.

Barburska O., *Polityka wschodnia Unii Europejskiej jako część składowa polityki zagranicznej UE*, Oficyna Wydawnicza Aspra-JR, Warszawa 2018.

Bassi A., *Analysing EU normative action: the example of CSDP civilian missions*, https://www.sisp.it/docs/convegno2016/188_sisp2016_ relazioni-internazionali.pdf.

Bickerton C., Irondelle B., Menon A., *Security Co-operation Beyond the Nation-State: The EU's Common Security and Defence Policy*, „Journal for Common Market Studies" 2011, vol. 49, nr 1.

Checkel J.T., *Social Construction and Integration*, „Journal of European Public Policy" 1999, vol. 6, nr 4.

Chivvis C.S., *Preserving Hope in the Democratic Republic of the Congo*, „Survival" 2007, vol. 49, nr 2.

Cianciara A.K., *Europejska Polityka Sąsiedztwa w perspektywie konstruktywizmu. Aktorzy, narracje, strategie*, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2017.

Coleman K.P., *International Organizations and Peace Enforcement: The Politics of International Legitimacy*, Cambridge University Press, Cambridge 2007.

Czaputowicz J., *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Współczesne koncepcje*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.

Czaputowicz J., *Mapa współczesnego realizmu: realizm klasyczny, neorealizm, realizm neoklasyczny*, [w:] *Teoria realizmu w nauce o stosunkach międzynarodowych. Założenia i zastosowania badawcze*, red. E. Haliżak, J. Czaputowicz, Wydawnictwo Rambler, Warszawa 2014.

Czaputowicz J., *Stosunki zewnętrzne Unii Europejskiej – wyjaśnienia liberalne i realistyczne*, [w:] *Bilans polskiego członkostwa w Unii Europejskiej*, red. M. Witkowska, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2015.

Czaputowicz J., *Teoretyczne wyjaśnienia Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations" 2013, t. 48, nr 2.

Czaputowicz J., *Teorie integracji europejskiej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2018.

Doyle M.W., *Liberalism and Foreign Policy*, [w:] *Foreign Policy: Theories, Actors, Cases*, red. S. Smith, A. Hadfield, T. Dunne, Oxford University Press, Oxford 2008.

Doyle M.W., *Ways of War and Peace: Realism, Liberalism, and Socialism*, W.W. Norton & Company, New York 1997.

Doyle M.W., Recchia S., *Liberalism in International Relations*, [w:] *International Encyclopedia of Political Science*, red. B. Badie, D. Berg-Schlosser, L. Morlino, Sage Publications, Los Angeles 2011.

Dyson T., *Neoclassical Realism and Defense Reform in Post-Cold War Europe*, Palgrave, London 2010.

Erforth B., *Book Reviews. Catherine Gegout, Why Europe intervenes in Africa: Security, prestige, and the legacy of colonialism*, „European Review of International Studies" 2018, vol. 5, nr 1.

Explaining the EU's Common Security and Defence Policy. Theory in Action, red. X. Kurowska, F. Breuer, Palgrave-Macmillan, London 2012.

Fiott D., *The Common Security and Defence Policy and IR Theory*, https://www.e-ir.info/2013/08/20/the-common-security-and-defence-policy-and-ir-theory/.

Froitzheim M., Söderbaum F., Taylor I., *The Limits of the EU as a Peace and Security Actor in the Democratic Republic of the Congo*, „Africa Spectrum" 2011, vol. 46, nr 3.

Gegout C., *Causes and Consequences of the EU's Military Intervention in the Democratic Republic of Congo: A Realist Explanation*, „European Foreign Affairs Review" 2005, vol. 10, nr 3.

Gegout C., *EU Conflict Management in Africa: The Limits of an International Actor*, „Ethnopolitics" 2009, vol. 8, nr 3–4.

Gegout C., *European Foreign and Security Policy: States, Power, Institutions, and American Hegemony*, University of Toronto Press, Toronto 2010.

Gegout C., *Why Europe Intervenes in Africa: Security, Prestige, and the Legacy of Colonialism*, C. Hurst & Co., London 2017.

Gnesotto N., *Przyszłość Europy strategicznej*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2012.

Grosse T.G., *Dokąd zmierza polityka obronna UE? Analiza geoekonomiczna*, https://nowakonfederacja.pl/wp-content/uploads/2019/03/Dok%C4%85d-zmierza-polityka-obronna-UE-Grosse-21.02.pdf.

Grosse T.G., *Strategiczny konstruktywizm. Realistyczno-konstruktywistyczne wyjaśnienie liberalizacji rynków finansowych w Europie*, [w:] *Teorie w studiach europejskich. W kierunku nowej agendy badawczej*, red. J. Ruszkowski, L. Wojnicz, Instytut Politologii i Europeistyki Uniwersytetu Szczecińskiego, Instytut Europeistyki Uniwersytetu Warszawskiego, Szczecin–Warszawa 2012.

Haesebrouck T., *Explaining the Pattern of CSDP-Operations: Towards a Theoretical Synthesis*, „Romanian Journal of European Affairs" 2015, vol. 15, nr 2.

Haliżak E., *Liberalna teoria polityki zagranicznej*, [w:] *Liberalizm i neoliberalizm w badaniu polityki zagranicznej państwa i gospodarki światowej*, red. E. Haliżak, R. Ożarowski, A. Wróbel, Wydawnictwo Rambler, Warszawa 2016.

Howorth J., *Decision-making in security and defense policy: Towards supranational inter-governmentalism?*, „Cooperation and Conflict" 2012, vol. 47, nr 4.

Howorth J., *Security and Defence Policy in the EU*, Palgrave Macmillan, Houndmills 2007.

Howorth J.M., Menon A., *Still Not Pushing Back: Why the European Union Is Not Balancing the United States*, „Journal of Conflict Resolution" 2009, vol. 53, nr 5.

https://eeas.europa.eu/topics/military-and-civilian-missions-and-operations/ 430/ military-and-civilian-missions-and-operations_en.

Hyde-Price A., *Neorealism. A Structural Approach to CSDP*, [w:] *Explaining the EU's Common Security and Defence Policy. Theory in Action*, red. X. Kurowska, F. Breuer, Palgrave-Macmillan, London 2012.

Hyde-Price A., *Normative' power Europe: a realist critique*, „Journal of European Public Policy" 2006, vol. 13, nr 2.

International Relations Theory and European Security. We thought we knew, red. L. Cladi, A. Locatelli, Routledge, London–New York 2016.

Jones S., *The European Union and the Security Dilemma*, „Security Studies" 2003, vol. 12, nr 3.

Kaczmarski M., *Realizm neoklasyczny*, [w:] *Teorie i podejścia badawcze w nauce o stosunkach międzynarodowych*, red. R. Zięba, S. Bieleń, J. Zając, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015.

Kant I., *Perpetual Peace*, [w:] *Kant's Political Writings*, red. H. Reiss, Cambridge University Press, Cambridge 1991.

Koivula T., *Towards an EU Military Ethos*, „European Foreign Affairs Review" 2009, vol. 14, nr 2.

Kozub-Karkut M., *Realizm neoklasyczny – główne założenia i możliwości*, [w:] *Teoria realizmu w nauce o stosunkach międzynarodowych. Założenia i zastosowania badawcze*, red. E. Haliżak, J. Czaputowicz, Wydawnictwo Rambler, Warszawa 2014.

Krahmann E., *Security Governance and Networks: New Theoretical Perspectives in Transatlantic Security*, „Cambridge Review of International Affairs" 2005, vol. 18, nr 1.

Kurowska X., *Introduction. The Role of Theory in Research on Common Security and Defence Polic*y, [w:] *Explaining the EU's Common Security and Defence Policy. Theory in Action*, red. X. Kurowska, F. Breuer, Palgrave-Macmillan, London 2012.

Kuźniar R., *Wstęp*, [w:] *Porządek międzynarodowy u progu XXI wieku. Wizje – koncepcje – paradygmaty*, red. R. Kuźniar , Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2005.

Locatelli A., *Bandwagoning, Not Balancing. Why Europe Confounds Realism*, „Contemporary Security Policy" 2012, vol. 33, nr 2.

Manners I., *Normative power Europe reconsidered: beyond the crossroads*, „Journal of European Public Policy" 2006, vol. 13, nr 2.

Manners I., *Normative Power Europe. A Contradiction in Terms?*, „Journal of Common Market Studies" 2002, vol. 40, nr 2.

Mearsheimer J., *The Future of the American Pacifier*, „Foreign Affairs" 2001, vol. 80, nr 5.

Menon A., *Empowering paradise? The ESDP at ten*, „International Affairs" 2009, vol. 85, nr 2.

Menon A., *European Defence Policy from Lisbon to Libya*, „Survival" 2011, vol. 53, nr 3.

Mérand F., Hofman S.C., Irondelle B., *Governance and State Power: A Network Analysis of European Security*, „Journal of Common Market Studies" 2011, vol. 49, nr 1.

Mérand F., Hofman S.C., Irondelle B., *Transgovernmental Networks in European Security and Defence Policy*, [w:] *Understanding the Role of Bureaucracy in the European Security and Defence Policy*, red. S. Vanhoonacker, H. Dijkstra, H. Maurer, „European Integration online Papers (EIoP)", vol. 14, nr 1, http://eiop.or.at/eiop/texte/2010-005a.htm.

Meyer Ch.O., *Convergence Towards a European Strategic Culture? A Constructivist Framework for Explaining Changing Norms*, „European Journal of International Relations" 2005, vol. 11, nr 4.

Meyer Ch.O., Strickmann E., *Solidifying Constructivism: How Material and Ideational Factors Interact in European Defence*, „Journal of Common Market Studies" 2011, t. 49, nr 1.

Milczarek D., *Pozycja i rola Unii Europejskiej w stosunkach międzynarodowych. Wybrane aspekty teoretyczne*, Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2003.

Miller B., *Contrasting Explanations for Peace: Realism vs. Liberalism in Europe and the Middle East*, „Contemporary Security Policy" 2010, vol. 31, nr 1.

Miller B., *Democracy Promotion: Offensive Liberalism versus the Rest (of IR Theory)*, „Millennium: Journal of International Studies" 2010, vol. 38, nr 3.

Moravcsik A., *Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics*, „International Organization" 1997, vol. 51, nr 4.

Moravcsik A., *The New Liberalism*, [w:] *The Oxford Handbook of International Relations*, red. C. Reus-Smith, D. Snidal, Oxford University Press, Oxford 2008.

Moravcsik A., Schimmelfennig F., *Liberal Intergovernmentalism*, [w:] *European Integration Theory*, red. T. Diez, A. Wiener, Oxford University Press, Oxford 2009.

Morgenthau H., *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, McGraw-Hill, New York 1993.

Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy, red. S.E. Lobell, N.M. Ripsman, J.W. Taliaferro, Cambridge University Press, Cambridge 2009.

Norheim-Martinsen P.M., *Beyond Intergovernmentalism: European Security and Defence Policy and the Governance Approach*, „Journal of Common Market Studies" 2010, vol. 48, nr 5.

Normatywna potęga Unii Europejskiej w obliczu umiędzynarodowionych konfliktów wewnętrznych, red. A. Skolimowska, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2015.

Operacje wojskowe Unii Europejskiej w Afryce, red. B. Przybylska-Maszner, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2014.

Pape R.A., *Soft Balancing Against the United States*, „International Security" 2005, vol. 30, nr 1.

Piskorska B., *Soft power w polityce UE wobec państw Partnerstwa Wschodniego*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2017.

Pohl B., *The Logic Underpinning EU Crisis Management Operations*, „European Security" 2013, vol. 22, nr 3.

Pohl B., *To What Ends? Governmental Interests and European Union (Non-) Intervention in Chad and the Democratic Republic of Congo*, „Cooperation and Conflict" 2014, vol. 49, nr 2.

Pohl B., Willigen N. van, Vonno C.M.C. van, *Governmental Interest, New Liberalism and the CSDP*, [w:] *International Relations Theory and European Security. We thought we knew*, red. L. Cladi, A. Locatelli, Routledge, London–New York 2016.

Posen B.R., *ESDP and the Structure of World Power*, „The International Spectator" 2004, vol. 39, nr 1.

Posen B.R., *European Union Security and Defence Policy: Response to Unipolarity?*, „Security Studies" 2006, vol. 15, nr 2.

Posen B.R., Ross A.L., *Competing Vision s for US Grand Strategy*, „International Security" 1997, vol. 21, nr 3.

Przybylska-Maszner B., *Operacje wojskowe Unii Europejskiej w Afryce – ambicje, możliwości, efekty*, [w:] *Operacje wojskowe Unii Europejskiej w Afryce*, red. B. Przybylska-Maszner, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2014.

Richter F., *The emergence and evolution of CSDP. A Liberal approach*, [w:] *International Relations Theory and European Security. We thought we knew*, red. L. Cladi, A. Locatelli, Routledge, London–New York 2016.

Rose G., *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, „World Politics" 1998, vol. 51, nr 1.

Rosiński A., *Wielowymiarowość europejskiego bezpieczeństwa i obrony – założenia teoretyczne*, [w:] *Studia Europejskie. Wyzwania interdyscyplinarności*, red. J. Czaputowicz, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2014.

Rynning S., *Realism and the Common Security and Defence Policy*, „Journal of Common Market Studies" 2011, vol. 49, nr 1.

Simón L., *Zarządzanie kryzysowe nie jest receptą na dalsze cięcia: planowanie wojskowe i wspólna polityka bezpieczeństwa i obrony po Lizbonie*, [w:] *System planowania i dowodzenia misjami Unii Europejskiej. Struktura, problemy, możliwości reform*, red. M. Terlikowski, PISM, Warszawa 2011.

Skolimowska A., *Normatywna potęga Unii Europejskiej: struktura teoretyczno-metodologiczna badania*, [w:] *Normatywna potęga Unii Europejskiej w obliczu umiędzynarodowionych konfliktów wewnętrznych*, red. A. Skolimowska, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2015.

Skolimowska A., *Potęga normatywna Unii Europejskiej w relacjach z państwami sąsiedzkimi*, [w:] *Normatywna potęga Unii Europejskiej w obliczu umiędzynarodowionych konfliktów wewnętrznych*, red. A. Skolimowska, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2015.

Skolimowska A., *Teoretyczne i empiryczne zastosowanie konstruktywizmu do analizy zewnętrznych relacji UE*, [w:] *Zastosowanie konstruktywizmu w studiach europejskich*, red. J. Czaputowicz, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2016.

Stavridis S., *Why the 'Militarising' of the European Union is Strengthening the Concept of a Civilian Power Europe*, „EUI Working Papers" 2001, nr 17.

Tardy T., *CSDP in action. What contribution to international security?*, „EUISS Chaillot paper" 2015.

Tenerowicz R., *Nowy liberalizm*, [w:] *Teorie i podejścia badawcze w nauce o stosunkach międzynarodowych*, red. R. Zięba, S. Bieleń, J. Zając, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015.

Teoria realizmu w nauce o stosunkach międzynarodowych. Założenia i zastosowania badawcze, red. E. Haliżak, J. Czaputowicz, Wydawnictwo Rambler, Warszawa 2014.

Teorie i podejścia badawcze w nauce o stosunkach międzynarodowych, red. R. Zięba, S. Bieleń, J. Zając, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015.

Teorie w studiach europejskich. W kierunku nowej agendy badawczej, red. J. Ruszkowski, L. Wojnicz, Instytut Politologii i Europeistyki Uniwersytetu Szczecińskiego, Instytut Europeistyki Uniwersytetu Warszawskiego, Szczecin–Warszawa 2012.

Tonra B., *Constructing the Common Foreign and Security Policy: The Utility of a Cognitive Approach*, „Journal of Common Market Studies" 2003, vol. 41, nr 4.

Trott W., *An analysis of civilian, military and normative power in EU foreign Policy*, „POLIS Journal" 2010, vol. 4.

Walker Th.C., *Two Faces of Liberalism: Kant, Paine, and the Question of Intervention*, „International Studies Quarterly" 2008, nr 52.

Waltz K.N., *Structural Realism after the Cold War*, „International Security" 2000, vol. 25, nr 1.

Webber M., Croft S., Howorth J., Terriff T., Krahmann E., *The Governance of European Security*, „Review of International Studies" 2004, vol. 30.

Wilczewski M., *Polityka energetyczna Unii Europejskiej w ujęciu wybranych teorii europeistycznych*, [w:] *Teorie w studiach europejskich. W kierunku nowej agendy badawczej*, red. J. Ruszkowski, L. Wojnicz, Instytut Politologii i Europeistyki Uniwersytetu Szczecińskiego, Instytut Europeistyki Uniwersytetu Warszawskiego, Szczecin–Warszawa 2012.

Wojnicz L., *Wpływ procesów europeizacyjnych w Afryce na przykładzie cywilnych misji Unii Europejskiej w Demokratycznej Republice Konga*, „Rocznik Integracji Europejskiej" 2014, nr 8.

Zając J., *Polityka śródziemnomorska UE: między idealizmem a realizmem*, [w:] *Unia Europejska w regionie śródziemnomorskim: między polityką wspólną a interesami państw członkowskich*, red. J. Zając, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2014.

Zajączkowski K., *Stosunki wybranych państw Azji z Afryką. Studium porównawcze*, [w:] *Region Azji i Pacyfiku w latach 1985–2015. Ciągłość i zmiana w regionalnym systemie międzynarodowym*, red. A. Jarczewska, J. Zajączkowski, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2016.

Zakaria F., *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role*, Princeton University Press, Princeton 1999.

Indeks osób

Allen David 38
Art Robert J. 18

Badie Bertrand 32
Barburska Olga 34, 44
Bassi Azzurra 7
Berg-Schlosser Dirk 32
Bickerton Chris 8
Bieleń Stanisław 14
Breuer Fabian 9

Checkel Jeffrey 37
Chivvis Christopher S. 20
Cianciara Agnieszka K. 37
Cladi Lorenzo 21
Coleman Katherina P. 27
Croft Stuart 30
Czaputowicz Jacek 9, 11, 13, 14, 22, 27, 30, 37–40, 49, 50

Déby Idriss 24
Diez Thomas 26
Dijkstra Hylke 39
Doyle Michael W. 23, 32, 33
Duchêne François 34
Dunne Tim 23
Dyson Tom 13

Erforth Benedikt 19
Fiott Daniel 9, 12, 15, 17
Froitzheim Meike 31

Gegout Catherine 10, 17–20, 49
Giddens Anthony 37
Gnesotto Nicole 34
Grodde Tomasz Grzegorz 15, 43

Hadfield Amelia 23
Haesebrouck Tim 14, 16, 27–29
Haliżak Edward 14, 32, 50
Hoffman Stanley 15
Hofmann Stéphanie C. 29, 30, 39
Howorth Jolyon 15, 30, 38, 39
Hyde-Price Adrian 12, 16

Irondelle Bastien 8, 29, 30, 39

Jarczewska Aleksandra 20
Jones Seth 13

Kaczmarski Marcin 14
Kant Immanuel 33
Koivula Tommi 42
Kozub-Karkut Magdalena 14

Krahmann Elke 29, 30, 50
Kurowska Xymena 9
Kuźniar Roman 29
Lobell Steven E. 13
Locatelli Andrea 13, 21

Manners Ian 44, 46
Maurer Heidi 39
Mearsheimer John 13
Menon Anand 7, 8, 15, 28
Mérand Frédéric 29, 30, 39
Meyer Christopher O. 40–44, 51
Milczarek Dariusz 9, 34, 44
Miller Beniamin 33
Moravcsik Andrew 21–23, 26
Morgenthau Hans 19
Morlino Leonardo 32

Norheim-Martinsen Per M. 31

Ożarowski Rafał 32

Pape Robert A. 12
Piskorska Beata 44
Pohl Benjamin 10, 21–26, 28, 50
Posen Barry R. 12, 18
Przybylska-Maszner Beata 8
Putman Robert 22

Recchia Stefano 32, 33
Reiss Hans 33
Reus-Smith Christian 24
Richter Friederike 26
Ripsman Norrin M. 13
Rose Gideon 14
Rosiński Arkadiusz 11, 15, 27, 38, 39, 49
Ross Andrew L. 18
Ruszkowski Janusz 9
Rynning Sten 11–15

Schimmelfennig Frank 26
Simón Luis 8
Skolimowska Anna 37, 38, 44, 45
Smith Steve 23
Snidal Duncan 24
Söderbaum Fredrik 31
Stavridis Stelios 34
Strickmann Eva 40–44, 51

Taliaferro Jeffrey W. 13
Tardy Thierry 7
Taylor Ian 31
Tenerowicz Rafał 22
Terlikowski Marcin 8
Terriff Terry 30
Tonra Ben 37
Trott William 44, 46, 47
Trump Donald 16, 43

Vanhoonacker Sophie 39

Walker Thomas C. 33
Waltz Kennrth N. 12
Webber Mark 30
Wiener Antie 26
Wilczewski M. 9
Witkowska Marta 9
Wojnicz Luiza 9, 47
Wróbel Anna 32

Zając Justyna 14, 43
Zajączkowski Jakub 20
Zajączkowski Kamil 20
Zakaria Fareed 14
Zięba Ryszard 14

Kamil Zajączkowski – absolwent Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, doktor nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce; adiunkt w Centrum Europejskim UW, od 2016 r. zastępca dyrektora CE UW ds. badań naukowych i współpracy międzynarodowej. Laureat stypendium naukowego Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego dla wybitnego młodego naukowca (2013). Wykładał na wielu uczelniach europejskich i azjatyckich. Jego zainteresowania naukowe koncentrują się głównie na problematyce stosunków zewnętrznych UE, pomocy rozwojowej i humanitarnej, stosunkach międzynarodowych w regionie Afryki Subsaharyjskiej. Autor kilkudziesięciu publikacji naukowych poświęconych tej tematyce, w tym współautor monografii *Potencjał gospodarczy i możliwości rozwojowe Afryki. Polska perspektywa*, PWE, Warszawa 2017; autor opracowania *EU development assistance: its origin, evolution and functions*, European Court of Auditors, Publications Office of the European Union, Luxembourg 2016; współredaktor wielu prac zbiorowych, m.in.: *Unia Europejska. Istota, szanse, wyzwania*, CeDeWu, Warszawa 2018; *Introduction to European Studies: A New Approach to Uniting Europe*, University of Warsaw, Warsaw 2013.

„Autor z dużymi kompetencjami poznawczymi, opierając się na bogatej literaturze, przedstawia zastosowanie paradygmatów realizmu, liberalizmu i konstruktywizmu oraz ich poszczególnych nurtów i koncepcji, do analizy misji cywilnych i operacji wojskowych Unii Europejskiej. Analiza problemu jest dogłębna. Opracowanie to stanowi istotny wkład w rozwój nauk o polityce i jej subdyscypliny nauki o stosunkach międzynarodowych. Jest także pierwszą taką publikacją traktującą misje i operacje UE z perspektywy teoretycznej. […] Opracowanie wyróżnia się zwięzłością, ilustratywnością, rygorem metodologicznym i umiejętnością uchwycenia istoty prezentowanych zagadnień”.

Z recenzji wydawniczej prof. dr. hab. Arkadiusza Żukowskiego

www.aspra.pl
KSIĘGARNIA WYSYŁKOWA KATALOG WYDAWNICZY

ISBN 978-83-7545-954-8
9 788375 459548